

Interferenssi – termi tutkimussuuntausten törmäyksessä

HELI PAULASTO, LEENA KOLEHMAINEN, MINNA KUMPULAINEN,
LEA MERILÄINEN JA HELKA RIIONHEIMO

1 Johdanto

Tämä kirjoitus¹ on terminologinen katsaus² termiin *interferenssi* (engl. *interference*) ja niihin kieltenvälisen vaikutuksen ilmiöihin, joihin interferenssillä on tutkimuskirjallisuudessa viitattu. Interferenssi liittyy läheisesti kaikkeen sellaiseen tutkimukseen, jossa tarkastellaan kahden tai useamman kielen puhujien välisiä kohtaamisia, kaksi- tai monikielisiä puhujia ja kielten välisiä kontakteja. Tutkija törmääkin termiin useiden eri tutkimussuuntausten kirjallisuudessa, mutta sitä käytetään ja sen kuvaamia ilmiöitä arvioidaan eri aloilla eri tavoin. Lisäksi sen rinnalla tai sijasta käytetään nykyisin yhä useammin muita termejä. Interferenssi on havainnollinen esimerkki termistä, jonka käyttö, välttäminen tai korvaaminen muilla termeillä heijastaa tutkimustraditioiden historiaa, tutkijoiden ideologisia painotuksia sekä yleisen kielikäsitteiden kehitystä.

Perehdymme tässä kirjoituksessa interferenssiin kontaktilingvistiikan, maailmanenglantien tutkimuksen, toisen kielen omaksumisen tutkimuksen ja käännöstieteen kentillä. Tavoitteenamme on kuvata termin käyttöä ja niitä kielikontakti-ilmiöitä, joi-

1. Haluamme kiittää Virittäjän kahta nimetöntä arvioijaa palautteesta, jota he antoivat tämän kirjoituksen ensimmäisestä versiosta. Artikkelin valmistumista ovat tukeneet Koneen Säätiö sekä Suomen Akatemia (projektit 137479 ja 258999).

2. Katsaus perustuu esitelmiin, jotka pidettiin 14.3.2013 Itä-Suomen yliopistossa CROSSLING-hankkeen järjestämässä tapahtumassa ”Tieteidenväliset YYA-neuvottelut: Aiheena interferenssin käsite kontaktilingvistiikassa, toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa ja käännöstieteessä”. Tutkimussuuntausten välisessä yhteistyössä neuvottelun kohteeksi ovat toistuvasti joutuneet suuntausten väliset erot metodologisissa lähtökohdissa, käytetyissä aineistoissa ja erityisesti terminologiassa. On ollut mielenkiintoista huomata, että terminologiset erot voivat koskea tutkimussuuntausten perinteikäimpiäkin termejä, kuten *interferenssiä*, jonka olemme valinneet tämän katsausartikkelin aiheeksi.

hin termillä on viitattu, ja avata tutkimussuuntausten välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja. Pohdimme interferenssin suhdetta kuhunkin tutkimustraditioon ja siihen kieli-ideologiaan, jolle traditio pohjautuu. Nostamme samalla esiin interferenssiä korvaamaan tulleita termejä; interferenssistä luopumiseen ovat usein johtaneet uudet näkemykset, jotka käsitteistävät kontakteja ja niiden seurauksia aikaisemmasta poikkeavalla tavalla. Termin täsmällinen historia, etymologian kuvaus ja lainautumispolut tutkimussuuntauksesta toiseen sen sijaan rajautuvat tämän kirjoituksen ulkopuolelle. Tavoitteemme ei myöskään ole kartoittaa tutkimussuuntausten kehitystä kokonaisuudessaan vaan keskittyä interferenssin käsittelyyn.

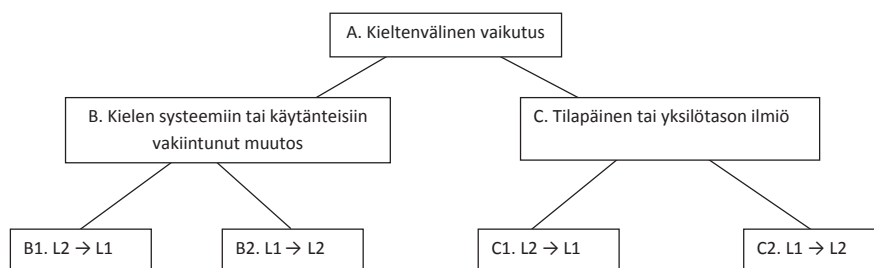
Interferenssi palautuu alun perin latinan prefiksiin *inter-* '(ilmiöiden) välinen, välillä, välille, kesken' ja verbiin *feriō* 'iskeä, lyödä' (vrt. esim. Streng 1997 [1933], s. v. *inter* ja *feriō*). Eri germaanisten kielten auktoriteettisanakirjojen mukaan englannin *interference*, saksan *Interferenz* ja ruotsin *interferens* sekä samakantaiset verbit *interfere*, *interferieren*, *interferera* merkitsevät yhteen iskeytymistä ja törmäystä (ks. OED Online; DUW; SAOB). Terminä interferenssi on käytössä monilla tieteenaloilla. Se on esimerkiksi radio- ja televiestinnän termi, jolloin se merkitsee ulkopuolisen tahon aiheuttamaa häiriötä signaalien lähettämisessä tai vastaanottamisessa, ja fysiikan termi, jolloin se viittaa kahden tai useamman aallon törmäykseen ja niiden vastavuoroiseen toisiaan heikentävään tai vahvistavaan vaikutukseen. 'Häiriö', 'törmäys' ja 'vastavuoroinen vaikutus' ovat merkityksiä, jotka liittyvät interferenssiin näiden alojen ulkopuolellakin, ja ne on ankkuroitu termin merkitykseen myös kielentutkimuksessa, jossa toisiaan kohtaavina pareina toimivat eri kielet, murteet, muut varieteetit ja niiden puhujat.

Eri kielten ja niiden puhujien kohtaamista esiintyy ja on esiintynyt lukuisissa erilaisissa konteksteissa, joissa viestitään puhuen tai kirjoittaen. Kielten ja niiden puhujien kohtaaminen ja siihen liittyvät ilmiöt ovat tutkijoiden mielenkiinnon kohteita kaikissa valitsemissamme tutkimussuuntauksissa, joiden terminologisia ratkaisuja avaamme tässä kirjoituksessa (näiden tutkimussuuntausten välisiä suhteita käsitellään lähemmin tämän numeron johdannossa). Katsaus on jäsennetty seuraavalla tavalla: Luvussa 2 luomme alustavan katsauksen kieltenvälisen vaikutuksen moninaisuuteen, johon interferenssi linkittyy. Luvussa 3 esittelemme, miten interferenssi-termiä käytetään kussakin tutkimussuuntauksessa: kontaktilingvistiikassa, maailmanenglantien tutkimuksessa, toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa ja käännöstieteessä. Luku 4 kokoaa termin keskeiset käytöt yhteen ja pohtii tieteellisten nimeämiskäytäntöjen ideologiaa.

2 Interferenssi osana kieltenvälistä vaikutusta

Koska interferenssi-termiä käytetään eri alojen tutkimuskirjallisuudessa kirjavalla tavalla, on tarpeen ennen kunkin tutkimussuuntauksen esittelyä luoda katsaus siihen ilmiöön – tai pikemminkin ilmiökenttään – johon interferenssillä viitataan. Tässä luvussa esitämme yhden mahdollisen luokittelun, joka havainnollistaa kieltenvälisen vaikutuksen monitasoisuutta ja auttaa tarkentamaan interferenssin määrittelyä luvussa 3 käsiteltävissä tutkimussuuntauksissa. Kuvio 1 on peräisin Riionheimon (2007: 53) tutkimuksesta, ja se on alun perin syntynyt selkeyttämään kielikontaktitutkimuksen

monenkirjavaa terminologiaa. Jo tässä vaiheessa on kuitenkin syytä korostaa, että jokainen luokittelu on aina vain karkea kuvaus monimutkaisesta kielellisestä todellisuudesta ja että kuviossa esitettyjen luokkien väliset rajat ovat väistämättä sumeita (ks. myös Thomason 2001: 60). Luokittelun tarkoitus ei siis ole kattaa kaikkia mahdollisia kieltenvälisen vaikutuksen ilmenemismuotoja vaan esittää sellainen jaottelu, joka toimii apuvälineenä monitahoisen interferenssi-termin jäsentämisessä.³

Kuvio 1.
Kieltenvälisen vaikutuksen eri muotoja.

Tässä artikkelissa puhumme laajasta kieltenvälisen vaikutuksen ilmiökentästä, joka kattaa sekä erilaiset diakroniset kontaktien aiheuttamat kielenmuutokset että synkronisen, yksilön tuotoksessa ilmenevän vaikutuksen. Kuvion ylimmällä tasolla (A-tasolla) ei siis tehdä eroa sen suhteen, millainen kontaktitilanne on kyseessä, millaiset ovat kontaktissa olevien tai olleiden kielten dominanssisuhteet yhteisö- tai yksilötasolla tai missä määrin vaikutus on vakiintunut vastaanottavaan kieleen tai ilmenee yksittäisen kielenpuhujan tuotoksessa.

Kieltenvälinen vaikutus voidaan jakaa kahdeksi alatyypiksi käyttämällä kriteerinä toisen kielen ainesten, rakenteiden tai käytänteiden integroitumista eli vakiintumista osaksi vastaanottavaa kieltä. Alatyyppeihin B kuuluvat sellaiset toisen kielen aiheuttamat muutokset, jotka ovat vakiintuneet osaksi vastaanottavan kielen systeemiä tai kielenkäyttöä ja jotka ovat levinneet laajasti kieli- tai puheyhteisöön. Tyyppi C puolestaan sisältää sellaisen kieltenvälisen vaikutuksen, jota ilmenee satunnaisesti tai tilapäisesti monikielisen yksilön tuotoksessa tai hänen mentaalisisäisessä kielisysteemissään. Alatyypit B ja C eivät muodosta käytännössä tiukkaa dikotomiaa vaan ovat pikemminkin saman jatkumon kaksi ääripäätä, ja niiden välinen jatkumoluonteisuus on ilmeinen: kontakti- lähtöiset kielenmuutokset saavat luonnollisesti alkunsa yksilöiden tuotoksessa ilmenevinä uudennoksina ja vähitellen kumuloituvat kieliyhteisössä ja vakiintuvat osaksi koko yhteisön käytäntöä.

B- ja C-tason tyytit voidaan edelleen jakaa kahdeksi alatyypiksi käyttämällä perusteena kontaktissa olevien (tai olleiden) kielten välistä dominanssi- eli hallitsevuus-

3. Esimerkiksi koodinvaihto moninainen muotoineen jää tämän tarkastelun ulkopuolelle, vaikka eräillä käsiteltävillä termeillä ja ilmiöillä onkin yhtymäkohtia sen kanssa.

suhdetta joko kieliyhteisön tai yksilön tasolla. Jako tapahtuu sen mukaan, onko kyse heikomman (resessiivisen, usein toisena tai vieraana opitun) kielen aineiden, rakenteiden tai käytänteiden siirtymisestä osaksi puhujien vahvempaa (dominoivaa, yleensä ensimmäisenä omaksuttua) kieltä vai onko vaikutussuunta päinvastainen eli puhujan tai puhujaryhmän vahvemmassa kielestä heikompaan kieleen. Tyyppissä B eli vakiintuneissa kontaktiähtöisissä kielenmuutoksissa tämän eronteko perustuu siihen, millainen on ollut kielten välinen suhde siinä kieliyhteisössä tai kieliyhteisön osassa, jonka keskuudessa muutos on syntynyt ja vähitellen vakiintunut. Alatyypit B₁ edustaa tavallista kielikontaktitilannetta, jossa jonkin kielen syntyperäiset puhujat ottavat kieleensä ominaisuuksia jostain toisesta, heikommin osaamastaan kielestä. Tyyppi B₂ sen sijaan edustaa toisenlaista kielikontaktia, jossa puhujaryhmä on käynyt läpi kielenvaihdon eli luopunut äidinkielestään ja opetellut uuden kielen. Tällöin kieltenvälinen vaikutus on suuntautunut puhujien äidinkielestä (heille vahvemmassa kielestä) toiseen kieleen, ja tähän kieleen on jäänyt jälkiä ryhmän alkuperäisestä kielestä. Yksilötasolla ilmenevää kieltenvälistä vaikutusta kuvaava tyyppi C puolestaan jakautuu alatyypeiksi sen mukaan, vaikuttaako kaksikielisen yksilön vahvempi kieli heikompaan vai päinvastoin. Tyyppi C₁ viittaa sellaiseen kieltenväliseen vaikutukseen, jossa puhuja omaksuu äidinkieleensä (tai muuhun dominoivaan kieleen) aineksia tai käytänteitä jostain muusta, myöhemmin omaksumastaan ja heikommin hallitsemastaan kielestä. Tyyppi C₂ taas kuvaa tyypillisimmin tilannetta, joka on läsnä kaikessa toisen kielen oppimisessa: yksilön äidinkieli näkyy oppijankielessä erilaisina kieltenvälisinä vaikutuksina.

Viimeaikaisessa kielikontaktiteoreettisessa ja sosiolingvistiksessä keskustelussa edellä esitetty jako yksilön hallitsevaan ja heikompaan kieleen (tai kieliin) on voimakkaasti haastettu. Vaihtoehtoisten näkemysten mukaan (esim. Matras 2009; Blommaert & Rampton 2011) monikielisen puhujan hallitsevat kielet ja kielimuodot muodostavat yhteisen resurssijoukon, jota puhuja käyttää kommunikoidessaan luovasti hyväkseen. Matras (2009: 86–91) pohjaa teoriansa muun muassa neurolingvistisiin kaksikielisyytystutkimuksiin, joissa on havaittu paitsi eri kielten funktioiden eriytymistä (esim. Green & Price 2001) myös molempien kielten aktivoitumista erityisesti kaksikielisessä kielenkäyttökontekstissa (esim. Grosjean 2001; Paradis 2004; Kroll, Bobb & Wodniecka 2006). Matrasin tai Blommaertin ja Ramptonin näkemykset eivät ota voimakkaasti kantaa siihen, kumpi (tai mikä) kielistä on puhujalle kognitiivisesti tai neurologisesti hallitseva, eikä kieltenvälisen vaikutuksen suunnalla ($L_2 \rightarrow L_1$ tai $L_1 \rightarrow L_2$) ole tällaisessa viitekehyksessä merkitystä. Kuvion 1 mukainen jaottelu helpottaa interferenssi-termin käsittelyä, mutta on syytä vielä kerran muistuttaa, ettei sen ole tarkoituskaan kattaa kieltenvälisen vaikutuksen kaikkia mahdollisia muotoja. Seuraavan luvun alaluvuissa tuodaankin esille myös luokitteluun liittyviä uusia ulottuvuuksia.

3 Neljä näkökulmaa interferenssiin

Tässä luvussa tarkastelemme interferenssi-terminiä ja laajemminkin kieltenvälistä vaikutusta ja siihen liittyvää terminologiaa neljässä tutkimussuuntauksessa. Käymme läpi termin käytön historiaa tai käyttökonteksteja näillä kielentutkimuksen alueilla ja tar-

kastelemme sitä, millaiseen kieltenvälisen vaikutuksen muotoon interferenssillä viitataan. Termin viittausalan lisäksi esille nousee voimakkaasti se, millaisia konnotaatioita interferenssiin eri suuntauksissa liitetään.

3.1 Interferenssi kontaktilingvistiikassa

Kontaktilingvistiikka eli kielikontaktitutkimus ei ole yhtenäinen tutkimussuuntaus vaan ennemminkin kyseessä on sateenvarjotermi, jonka alle mahtuu monenlaista kahden tai useamman kielen tai niiden puhujien välisiin suhteisiin liittyvää tutkimusta. Kielikontaktitutkimuksen lähtökohtana on 1800-luvun historiallinen kielitiede, mutta itsenäisenä tutkimushaaranä kontaktilingvistiikan katsotaan saaneen alkunsa 1950-luvulla (kontaktilingvistiikan historiasta tarkemmin esim. Nelde & Weber 2000; Hickey 2010). Kielikontaktien tutkimuksella on yhtymäpintoja monien muiden tieteenalojen, kuten psykologian, sosiologian tai antropologian kanssa, ja kielitieteen kentällä kontaktilingvistiikalla on yhteyksiä esimerkiksi sosiolingvistiikkaan, monikielisyystutkimukseen ja kielenomaksamisen tutkimukseen. Tässä katsauksessa käsittelemme rajautuu lingvistisesti suuntautuneeseen kontaktitutkimukseen, jossa keskeinen käsite on kieltenvälinen vaikutus eli ne jäljet, joita kontakti on jättänyt osapuolina oleviin tai olleisiin kieliin. Usein kontaktilingvistiikka on luonteeltaan historiallista ja pyrkii jäljittämään jo tapahtuneita kontaktilähtöisiä kielenmuutoksia, mutta monissa kielikontaktitutkimuksen haaroissa tarkastelukohteena ovat myös meillä olevat muutokset ja niissä ilmenevä kieltenvälinen vaikutus.

Kielikontaktit eli eri kielten puhujien väliset kohtaamiset voivat saada monenlaisia muotoja, ja niitä voidaan jäsentää ryhmiksi esimerkiksi Winfordin (2003: 23–24) esittämällä tavalla. Kontaktitilanteet jaetaan tällöin diakronisesta näkökulmasta kolmeksi päätyypiksi, joita ovat kielen säilyttäminen, kielenvaihto ja uusien kielten syntyminen. Kielensäilyttämistilanteessa ryhmän oma kieli säilyy, vaikka se saakin vaikutusta jostain muusta kielestä. Säilyttämistilanteet voidaan jakaa kahtia lainaamis- ja konvergenssitilanteisiin. Lainaamistilanteissa kieltenvälinen vaikutus on sosiaaliskulttuuristen valtasuhteiden vuoksi melko yksisuuntaista eli suuntautuu valtakielestä vähemmän arvostettuun kieleen. Konvergenssitilanteissa kielet (tai pikemminkin niiden puhujat) ovat tasaveroisemmassa suhteessa, ja kontaktissa olevat kielenpuhujat ovat kaksikielisiä tai ainakin omaksuneet toisen osapuolen kieltä melko hyvin. Tällaisissa tilanteissa kieltenvälinen vaikutus on molemminpuolista ja jättää jälkiä kumpaankin kieleen. Kielenvaihtotilanteessa puhujaryhmä alkaa käyttää äidinkieltänsä sijasta jotain muuta kieltä, ja kielenvaihtoprosessin myötä uuteen kieleen tulee vaikutusta ryhmän alkuperäisestä kielestä. Uusia kielikontaktitilanteissa syntyviä kieliä puolestaan ovat pidginit ja kreolit. Kun otetaan huomioon tämän luokittelun kuvaama kielikontaktien sosiaalinen ja historiallinen monimuotoisuus ja kielikontaktitutkimuksen haarojen toisistaan poikkeavat tutkimusperinteet, on ymmärrettävää, että kieltenväliseen vaikutukseen on kontaktitutkimuksen historian aikana viitattu hyvin monenlaisin termein (ks. esim. Winford 2003: 11–22; Heine & Kuteva 2005: 6–13; Verschik 2008: 49–52; Hickey 2010: 18–20). Seuraavassa käymme läpi sitä terminologiaa, jota kontaktilingvistiikassa on käytetty kuvion 1 (ks. s. 410) kuvaamista kielen-

välisen vaikutuksen eri tyypeistä, ja siirrymme sen jälkeen tarkastelemaan lähemmin interferenssi-termin käyttöä kielikontaktitutkimuksen eri vaiheissa.

Kielikontaktitutkimus on ollut vanhastaan kiinnostunut kieleen jo vakiintuneista muutoksista (kuviossa 1 tyyppi B). Tähän tyyppiin viitataan usein neutraalisti termillä *kontaktilähtöinen muutos* (engl. *contact-induced language change*), ja se voidaan määrittellä väljästi niin, että kontaktilähtöisinä pidetään kaikkia sellaisia muutoksia, joiden toteutuminen olisi ollut vähemmän todennäköistä ilman kontaktin vaikutusta (Thomason 2001: 61–62). Kontaktilähtöisen muutoksen rinnakaisterminä on kuitenkin usein käytetty myös termiä interferenssi (ks. esim. Thomason & Kaufman 1988; Thomason 2001), mutta sen tilalle on ehdotettu myös muita vaihtoehtoja, kuten *konvergenssia* (engl. *convergence*, Myers-Scotton 2002) ja *transferenssia* (engl. *transference*, Clyne 2003). Kontaktivaikutus on helpoimmin havaittavissa silloin, kun kyseessä ovat lainasanat tai lainautuneet kieliopilliset rakenteet, mutta kontaktilähtöisinä muutoksina voidaan pitää myös esimerkiksi vähemmistökielissä tapahtuvia kielellisten ilmiöiden yksinkertaistumisia tai katoamisia (ks. Kolehmainen, Meriläinen & Riionheimo, tulossa 2014).

Kielikontaktitutkimuksessa kontaktimuutokset jaetaan kahdeksi tyyppiä sen mukaan, millaisissa sosiaalisissa olosuhteissa kieltenvälinen vaikutus on syntynyt. Kaikkein ilmeisin ja tyypillisin kontaktivaikutuksen muoto on prosessi, jossa kielen syntyperäiset puhujat vakiinnuttavat kieleensä aineksia jostain toisesta kielestä (kuviossa 1 tyyppi B₁), ja tähän ilmiöön viitataan tavallisimmin termillä *lainaaminen* (engl. *borrowing*, ks. esim. Thomason & Kaufman 1988: 37–38; Field 2002: 2). Lainaaminen koskee ensisijaisesti sanastoa, ja esimerkkeinä voivat toimia vaikkapa suomen murteiden lukuisat ruotsista ja venäjistä peräisin olevat lainasanat. Toinen kontaktivaikutuksen tyyppi syntyy puolestaan niissä tilanteissa, joissa puhujaryhmä luopuu osittain tai kokonaan äidinkielestään ja ryhtyy käyttämään jotain muuta kieltä. Tällöin puhujien äidinkieli vaikuttaa uuden kielen omaksumiseen ja tuloksena voi olla uuden kielen varieteetti, joka sisältää vaikutusta puhujien alkuperäisestä kielestä (kuvion 1 tyyppi B₂). Tällaisesta vaikutuksesta on käytetty muun muassa englanninkielisiä termejä *interference through shift* tai *substratum interference* (Thomason & Kaufman 1988: 37), *shift-induced interference* (Thomason 2001: 75) ja *transfer* (Hickey 2010: 19). Substraattivaikutusta ovat esimerkiksi kymrin kielen vakiintunut syntaktinen vaikutus Walesissa puhutun englannin varieteetissa (Paulasto 2006) tai suomalais-ugrialaisten kielten vaikutus pohjoisvenäläisissä murteissa (Saarikivi 2000). Ryhmän alkuperäisestä kielestä jää jälkiä ennen kaikkea fonologiaan ja syntaksiin (ks. esim. Thomason & Kaufman 1988: 39).

Kuvion 1 oikeanpuoleinen haara (tyyppi C) eli yksilön kielessä tai puheessa ilmevä kieltenvälinen vaikutus voi sekin olla kontaktilingvistiikan tutkimuskohteena varsinkin sellaisissa tutkimusasetelmissä, jotka limittyvät sosiolingvistiikan tai kaksikielisyystudkimuksen kanssa. Tällöin käytetty terminologia on osittain lainattu esimerkiksi toisen kielen omaksumisen tutkimuksesta (ks. myös alalukua 3.3). Tilapäisestä kieltenvälisestä vaikutuksesta on käytetty eri termejä, esimerkiksi interferenssiä (Weinreich 1974 [1953]; Haugen 1956; Romaine 1996) tai transferia, jolloin jälkimmäinen esiintyy tavanomaista väljemmässä merkityksessä yläkäsitteenä kaikenlaiselle tilapäiselle vaikutukselle (ks. esim. Odlin 1989). Alatyyppeihin C₁, jossa puhujan heikom-

masta kielestä tulee vaikutusta hänen vahvempaan kieleensä, on viitattu *tilapäisenä lainaamisena* (engl. *nonce borrowing*, ks. esim. Poplack, Sankoff & Miller 1988) ja *lainaamistransferina* (engl. *borrowing transfer*, Odlin mts. 12). Tällaiseksi vaikutukseksi voidaan lukea esimerkiksi nykysuomalaisten käyttämät lukuisat englannista tulevat lainasanat tai englannin piilevä syntaktinen vaikutus nuorten puhumassa suomen kielessä. Toinen alatyypin (C2) puolestaan tarkoittaa äidinkielen (tai muun vahvemman kielen) vaikutusta yksilön puhuessa toista, itselleen heikompaa kieltä, ja tällaista vaikutusta on usein nimitetty toisen kielen omaksumisen tutkimuksen tapaan transferiksi tai suomenkielisissä yhteyksissä *siirtovaikutukseksi* (ks. esim. Sarhimaa & Siilin 1994: 276). Odlin (mp.) käyttää tästä tyyppistä nimitystä *substraattitransferi* (engl. *substratum transfer*) ja Winford (2003: 16) termejä *ensimmäisen kielen vaikutus* (engl. *L1 influence*) ja *substraattivaikutus* (engl. *substratum influence*). Eräät tutkijat ovat tarjonneet tyyppille myös vähemmän levinyttä termiä *impositio* (engl. *imposition*, van Coetsem 1988; Smits 1996). Tämän tyyppin mukainen vaikutus näkyy käytännössä esimerkiksi siinä, miten äidinkieleltään suomenkieliset puhujat ääntävät englantia suomalaisittain ja saattavat käyttää englannin kielessään suomen kielen mukaisia syntaktisia rakenteita (vrt. esim. Meriläinen 2010).

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, kielikontaktien tutkimuksessa termiä interferenssi on käytetty monessa eri merkityksessä. Termin toi kontaktilingvistiikkaan Uriel Weinreich, joka nimitti interferenssi-ilmiöiksi kaksikielisen puhujan puheessa ilmeneviä ilmiä, jotka poikkeavat hänen kummankin kielensä normeista ja jotka ovat tulosta useamman kuin yhden kielen osaamisesta (Weinreich 1974 [1953]: 1). Tämän määritelmän mukaan interferenssi-termi asettuu kuviossa 1 tason C käsitteeksi eli tilapäiseksi ja yksilötasoiseksi ilmiöksi, vaikkakin Weinreich (mts. 11) erottaa periaatteessa toisistaan kaksi interferenssin muotoa, puheessa ja kielessä esiintyvän vaikutuksen eli tilapäisen ja vakiintuneen vaikutuksen (engl. *interference in speech vs. interference in language*). Myös toinen interferenssi-termin varhainen käyttäjä, Haugen (1956: 40–41), esittää interferenssin yksilötasoisena ilmiönä, joka aiheutuu kahden kielisysteemin tilapäisestä limittymisestä kaksikielisellä puhujalla. Hän rajaa termin käytön vain tähän merkitykseen ja erottaa tilapäisen interferenssin *integraatiosta* (engl. *integration*) eli kieleen jo juurtuneesta kieltenvälisestä vaikutuksesta. Sekä Weinreichin että Haugeinin käytössä interferenssi on sävyltään neutraali termi.

Myöhemmin kielikontaktitutkimuksen kehittyessä interferenssi-termiä ovat suosineet erityisesti Thomason ja Kaufman (1988) historiallisen kontaktilingvistiikan suunnannäyttäjäksi nousseessa teoksessaan sekä Thomason lukuisissa muissa yhteyksissä (esim. 1997, 2001, 2010). Näiden tutkijoiden käytössä interferenssi näyttää monitahoiselta termiltä, jolla on sekä väljempi että suppeampi merkitys. Interferenssi-termiä käytetään ensinnäkin väljästi niin, että se rinnastuu termiin *kontaktilähtöinen kielenmuutos* (engl. *contact-induced language change*, ks. esim. Thomason 2001: 61) ja asettuu siten kuviossa 1 tyyppiin B. Vielä väljemmän määritelmän (Thomason 1997: 182) mukaan interferenssi kattaa sekä tilapäisen, puheessa ilmenevän vaikutuksen että kieleen vakiintuneen muutoksen, jolloin termi voidaan ymmärtää kuvion 1 ylätasoon A eli kieltenvälisen vaikutuksen synonyymiksi. Toisaalta kieleen vakiintunut interferenssi jaetaan kuitenkin kahteen tyyppiin, joista toista nimitetään lainaamiseksi (engl. *borro-*

wing) ja toista kielenvaihdon kautta tapahtuneeksi interferenssiksi (engl. *interference via shift*) tai substraatti-interferenssiksi (engl. *substratum interference*) (Thomason & Kaufman 1988: 37–45). Tästä syystä interferenssi-termi on Thomasonilla ja Kaufmanilla suurimmaksi osaksi käytössä kuvion 1 tyyppin B2 mukaisesti eli hyvin rajatussa merkityksessä.

Thomasonin ja Kaufmanin (1988) jälkeen interferenssi on vallannut kielikontaktitutkimuksessa alaa väljäkässä ja neutraalissa merkityksessä, johon ei liity kielteistä arvottavaa sävyä. Termi on edelleen monien tutkijoiden käytössä, mutta sen viittauskohteet vaihtelevat paljon. Ylätason käsitteenä (kuviossa 1 tyyppi A) interferenssiä käyttävät esimerkiksi Backus, Doğruöz ja Heine (2011), ja myös Kingin (2000) ja Burridgen (2006) käytössä interferenssi on väljä termi, vaikka King eräissä yhteyksissä (mts. 81, alav.) rinnastaakin interferenssin ja toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa käytetyn transferi-termin. Riionheimo (2007) puolestaan rajaa Viron inkerinsuomalaisten kielen käyttöä käsittelevässä tutkimuksessa interferenssin tilapäiseksi (ei vakiintuneeksi) kieltenväliseksi vaikutukseksi, mutta hänen käyttämäänsä interferenssiin sisältyy sekä toisesta kielestä äidinkieleen ($L_2 \rightarrow L_1$) että äidinkielestä toiseen kieleen ($L_1 \rightarrow L_2$) suuntautuva vaikutus. Tämä käytötapa sijoittuu kuviossa 1 tyyppiin C.

Kielikontaktitutkimuksen kentällä interferenssi on monissa yhteyksissä alkanut terminä muuntua siten, että sillä viitataan lähinnä toisen kielen omaksumisessa ilmenevään kieltenväliseen vaikutukseen (kuviossa 1 tyyppi C2). Esimerkiksi Aikhenvald (2006) määrittelee interferenssin suppeammin niin, että se tarkoittaa niitä kieltenvälisen vaikutuksen muotoja, joissa aineksia tai piirteitä siirtyy puhujan ensikielestä myöhemmin opittuun kieleen. Tässä merkityksessä interferenssi esitellään myös historiallisen ja komparatiivisen kielitieteen sanakirjassa (Trask 2000)⁴. Paulasto (2006) puolestaan erottaa Walesin englantia ja siinä ilmenevää kymrinkielistä vaikutusta koskevassa tutkimuksessaan toisistaan vakiintuneen kymrin substraattivaikutuksen ja tilapäisen ensimmäisen kielen interferenssin tai transferin kymriä äidinkielenään puhuvien walesilaisten englannissa. Paulasto (mt.) korostaa myös sitä, että nykytilanteessa kaksikielisillä puhujilla ilmenee sekä kieliyhteisön kautta vakiintunutta että L_1 -kielen aiheuttamaa tilapäistä kontaktivaikutusta, joiden ilmenemistä on käytännössä vaikea eritellä.

2000-luvun aikana on ollut kuitenkin nähtävissä, että monet kielikontaktien tutkijat haluavat irrottaa interferenssi-termistä. Syynä termistä luopumiseen mainitaan esimerkiksi termin vaihteleva käyttö eli se, että eri tutkijat viittaavat interferenssillä erilaisiin ja jopa keskenään ristiriitaisiin käsitteisiin (ks. esim. Winford 2003: 12). Monet syyt ovat kuitenkin luonteeltaan ideologisia: interferenssiä pidetään oman aikansa tieteenteoreettisena lapsena, johon liittyvät miellelyhtymät ja taustaoletukset eivät sovi yhteen nykyaikaisten kielikontaktiteoreettisen näkemysten kanssa (ks. lukua 4). Toisen kielen omaksumisen tutkimuksen kentältä tuleva interferenssi-termin kielteinen sävy on yksi tällainen asia, sillä yksi kielikontaktitutkimuksen peruslähtökohtia on välttää kieltenvälisen vaikutuksen arvottamista hyväksi tai huonoksi. Toiseksi interfe-

4. Samassa sanakirjassa *lainaaminen* puolestaan määritellään laajasti: lainaamista on kaikenlainen kielikontaktista johtuva aineiden, rakenteiden ja piirteiden siirtyminen kielestä toiseen (Trask 2000, s. v. *borrowing*).

renssi terminä perustuu käsitykseen, jota Verschik (2008: 50) kuvaa yksikielisyyden viinonumaksi (engl. *monolingual bias*) ja jossa kieltenvälisen vaikutuksen käsittelyn lähtökohtana pidetään oletusta siitä, että kielet ovat toisistaan erillisiä entiteettejä. Monien nykyisten kieli- ja monikielisysteorioiden mukaan kieliä pidetään sosiaalisesti sumearajaisina, ja yksilön mielessä eri kielten aineksien ajatellaan yhdistyvän toistensa kanssa limittyväksi yhteiseksi resurssijoukoksi (ks. esim. Matras 2009).

Interferenssi käsitteenä, jossa yksi kieli ”häiritsee” toisen kielen toteutumista, ei sovi yhteen näiden ajattelutapojen kanssa. Interferenssin (ja muiden perinteisten kielikontaktitutkimuksen termien, kuten lainaamisen) sijasta tutkijat ovat ottaneet uusissa viitekehyksissä käyttöön uudenlaista terminologiaa. Interferenssin sijasta puhutaan ennemminkin kielen ainesten tai piirteiden *kopioimisesta* tai *kopioitumisesta* (engl. *copying*, esim. Johanson 2002; Verschik 2008) tai *jäljentämisestä* (engl. *replication*, Heine & Kuteva 2005; Matras 2009), tai eri kielten aineksien käyttämiseen samassa keskustelussa viitataan sellaisilla termeillä kuin *heteroglossia* tai ”*monikieleily*” (engl. *polylinguaging*, *translanguaging*, ks. Blommaert & Rampton 2011: 16). Jos interferenssi-termiä käytetään, se usein halutaan määritellä uudella tavoin. Esimerkiksi Matras (2009: 74) kuvaa interferenssin myönteisenä ja ihmistenvälistä viestintää edistävänä prosessina, jossa monikielinen puhuja käyttää kommunikoidessaan luovasti hyväkseen koko kielellistä repertuaariaan eli kaikkia hallussaan olevia eri varieteeteista peräisin olevia aineksia.⁵

Kaikkiaan voidaan siis todeta, että kielikontaktitutkimuksessa interferenssi on käynyt läpi pitkän elinkaaren, joka näyttää nyt kulkevan kohti termistä luopumista. Kielikontaktien tuottamat ilmiöt nähdään ja kuvataan nykyisin niin monimuotoisina, että interferenssi tuntuu niiden yhteydessä liian kapealta käsitteeltä. Lisäksi termi kantaa mukanaan yksikielisyyden ihanteeseen liittyvää ideologista painolastia ja toisen kielen omaksumisen tutkimuksesta tullutta kielteistä arvotusta, joista tutkijoiden on vaikea enää pyristellä irti.

3.2 Interferenssi maailmanenglantien tutkimuksessa

Yhtenä kielikontaktitutkimukseen liittyvänä paradigmana voidaan pitää maailmanenglantien tutkimusta. Kun englannin kieli on Britannian siirtomaavallan myötä levinnyt Pohjois-Amerikkaan, muihin nykyisen Brittiläisen kansainyhteisön maihin (Ka-

5. 2000-luvun aikana interferenssi-termi on kuitenkin esiintynyt eräiden psyko- tai neurolingvistisen kaksikielisyydetutkimuksen edustajien kirjoituksissa. Esimerkiksi Paradis (2004: 188) nimittää interferenssiksi sitä vaikutusta, joka ilmenee kaksikielisen puhujan kielten välillä. Paradis jakaa interferenssin kahdeksi tyyppiä: staattiseksi ja dynaamiseksi. Staattinen interferenssi tarkoittaa hänen määrittelemänään sellaista kieltenvälistä vaikutusta, joka on puhujalla juurtunut osaksi vastaanottavan kielen alasyteemiä eli osaksi puhujan kompetenssia. Dynaaminen interferenssi puolestaan viittaa puhe-suorituksen aikaiseen vaikutukseen, jota aiheuttavat sellaiset performanssin eli puhe-suorituksen aikaiset virheet (engl. *performance errors*) kuin esimerkiksi ”väärän” kielen elementtien aktivoituminen. Myös Grosjean (2012) tekee samanlaisen eron yksilöllä ilmenevän kieltenvälisen vaikutuksen ilmenemisessä kuin Paradis. Grosjean kuitenkin nimittää staattista interferenssiä transferiksi ja haluaa rajata interferenssin vain dynaamisen eli tilapäisen ja kielen prosessoinnista johtuvan vaikutuksen nimitykseksi. Paradis’n ja Grosjeanin teorioita yhdistää se, että niissä kaksikielisen yksilön kielet nähdään toisistaan erillisinä kielisysteemeinä, joten ne eroavat selvästi kielikontaktitutkimuksen ja sosiolingvistiikan nyky-suuntauksista.

nada, Australia, Uusi Seelanti, Etelä-Afrikka) ja entisiin siirtomaihin Aasiassa ja Afrikassa, se on saanut kontaktivaikutusta paikallisista kielistä ja paikallistunut sanastoltaan, Aasian ja Afrikan tapauksissa myös rakenteeltaan. Voisi siis kuvitella, että kieli-kontaktitutkimus on tässä paradigmassa keskeisessä roolissa ja interferenssi terminä yleisessä käytössä. Kumpikaan oletus ei kuitenkaan pidä paikkaansa.

Kielikontaktien relevanssi englannin kielen kehitykselle ja uusien englantien muotoutumiselle toki tunnustetaan ja aihepiiriä tutkitaan laajalti. Tästä tuoreena esimerkkinä on Schreierin ja Hundtin (2013) toimittama *English as a contact language*, joka kuvaa englannin kieli- ja murrekontakteja erittäin monipuolisesti. Mesthrie ja Bhatt (2008: 1) katsovat kuitenkin, että maailmanenglantien tutkimus ei ole ensisijaisesti kontaktilingvistiikkaa vaan sosiolingvistiikkaa eli kielten ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen tarkastelua. Varieteetteja ja niiden kielellisiä piirteitä tutkitaan myös historiallisen kielitieteen, kreolistiikan, murrekontaktien, kognitiivisen kielentutkimuksen ja toisen kielen omaksumisen näkökulmista, minkä vuoksi Hundt ja Schreier (2013: 3) esittävät, että se, mitä pidetään kieltenvälisenä kontaktivaikutuksena, on itse asiassa useiden kielellisten tekijöiden ja prosessien summa. Kuvaava on myös Mesthrien ja Bhattin (2008: 159) näkemys, joka koskee varhaista määritelmää kontaktivaikutteisista uusista englanneista (*New Englishes*) ”*interferenssivarieteetteina*” (Quirk, Greenbaum & Svartvik 1972). Vaikka jotkut myöhemmät tutkijat ovat hyväksyneet tämän näkemyksen (Kachru 1983; Sridhar & Sridhar 1986), Mesthrie ja Bhatt (2008) katsovat sen korostavan liikaa transferin merkitystä. Uudet englannit ovat heidän mukaansa ”luonnollisia kieliä” ja muotoutuneet tavanomaisten oppimisprosessien kautta (ks. mts. 156–188), ja niiden synnyssä transferilla on erityinen mutta ei yksinomaisen tai edes suurin rooli. Mesthrie ja Bhatt (mt.) korvaavat interferenssin termillä *transfer*, mutta tarkoittavat käytännössä samaa ilmiötä: ensimmäisen kielen rakenteellista vaikutusta toiseen.

Maailmanenglantien tutkimukseen kytkeytyvät lisäksi sosiologia, kulttuurintutkimus ja kielipolitiikka, ja perustavana ideologiana on eri kielimuotojen tasa-arvoisuus kommunikation ja kielellisen identiteetin välineinä (Saraceni 2010: 5). Sama kielellisen tasa-arvon käsite hallitsee myös englanti *lingua francana* -tutkimusta (Jenkins 2007: 21). Ei siis ole ihme, että kielteiseltä kalskahtava interferenssi ei terminä nauti suurta suosiota. Sen sijaan puhutaan *ensimmäisen kielen transferista* (engl. *L1 transfer*) sekä *substraattikielistä*, *-komponenteista* ja *-vaikutuksesta* (ks. mm. Schneider 2007; Schreier & Hundt 2013). Transferi on tässä paradigmassa neutraali ja monikäyttöinen termi, jolla viitataan yleensä rakenteelliseen (tai leksikaaliseen) kontaktivaikutukseen paikallisista kielistä englantiin ottamatta kantaa sen vakiintuneisuuteen (edellisten lisäksi esim. Van Rooy 2006). Kuviossa 1 (ks. s. 410) se voidaan siis sijoittaa tyyppeihin B2 ja C2, ilman selkeää rajausta B- ja C-ilmiöiden välillä. Substraattivaikutus taas ei käsitteenä koske ainoastaan kielenvaihdon kautta muodostunutta kontaktivaikutusta (kuten alaluvussa 3.1 kuvatussa kontaktilingvistiikan perinteessä), sillä suurin osa kontaktivarieteettien puhujista käyttää englantia toisena kielenään. Substraatti-termin käyttöön liittyy kuitenkin kontaktivaikutuksen vakiintuminen ja englannin kielen kotoperäistyminen (engl. *indigenization*, *nativization*), minkä vuoksi rakenteellinen kontaktivaikutus ei ole pelkästään tilapäistä (ks. esim. Bao 2005; Sharma 2009). Se käsitetään siis B2-tyypin kontaktivaikutuksena. On kuitenkin huomattava, että vakiin-

tuneisuus on sidoksissa sosiolingvistiseen vaihteluun: useimpia uusia englanteja puhutaan basilekti–mesolekti–akrolekti-jatkumolla⁶ vahvasti restrukturoiduista varietee-teista brittiläiseen standardienglantiin. Kontaktivaikutuksen rooli on näin ollen vaihteleva.

Maailmanenglantien ja kreolikielten tutkimus on tuottanut kieltenvälisen vaikutuksen kuvaamiselle myös uudenlaisia malleja, joissa interferenssi-termille ei ole sijaa. Mufwene (2001: 4–6, 18) on tuonut kreolistiikkaan termin *feature pool* eli kielellinen resurssivaranto, joka viittaa kaikkiin kielen puhujan hallussa oleviin leksikaalisiin ja rakenteellisiin elementteihin ja josta puhuja tekee tilannekohtaiset valintansa. Valinnat vaikuttavat näin kielen kehitykseen myös yhteisötasolla. Eri kielten ja varieteettien elementit ovat poimittavissa yhdestä ja samasta varannosta, vaikkakin niiden valintaa säätelevät muun muassa kieliekologiset ja sosiolingvistiset tekijät. Teoria on omaksuttu soveltuvin osin jälkikolonialististen (eli kaikkien Britannian entisten siirtomaiden) englantien tutkimukseen (Schneider 2007) ja paikallistuneiden (esim. australian- tai intianenglanti) ja kansainvälisten englantien (esim. *lingua franca* -englannin puhujien) kontaktien tarkasteluun (Meierkord 2013). Sitä on toisaalta myös arvosteltu yksilötason psykolingvististen prosessien unohtamisesta (esim. Winford 2013). Matrasin (2009) kielikontaktiteorian perusajatus, yksilön kielikompetenssien käsittäminen yhteisenä pikemminkin kuin erillisinä resursseina, on hyvin samanlainen (ks. alalukua 3.1).

Vaikka maailmanenglantien tutkimus on vuosikymmeniä kehittynyt erillään toisen kielen omaksumisen tutkimuksesta, nämä paradigmat ovat viime vuosina alkaneet jossain määrin lähestyä toisiaan (ks. esim. Nesselhauf 2009; Mukherjee & Hundt toim. 2011; Meriläinen & Paulasto, tulossa). Interferenssillä on toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa erityisen kielteinen leima (ks. lähemmin alalukua 3.3), minkä vuoksi sitä ei suositeta myöskään tässä eri aloja yhdistävässä tutkimussuuntauksessa. Termillä voi kuitenkin olla joitain erityismerkityksiä. Esimerkiksi Szmrecsanyi ja Kortmann (2011: 175, 182) käyttävät Ajimerin (2002) termiä *rekisteri-interferenssi* (engl. *register interference*) kuvaamaan kielenoppijoiden puutteellista tyylillisten rekisterien hallintaa, mikä tuottaa puhekielisten rakenteiden käyttöä formaalissa kirjoitetussa kielessä ja johtaa siten typologisiin eroihin (rakenteellinen synteettisyys vs. analyttisyys) englannin syntyperäisten kirjoittajien ja oppijoiden kielessä.

Yleisesti ottaen interferenssi on termi, joka ei ole maailmanenglantien tutkijoille näyttäytynyt olennaisena, kiinnostavana tai mahdollisesti edes asianmukaisena. Englannin kielikontaktitutkimus kytkeytyy kyllä kontaktilingvistiikkaan, jossa termi on neutraali (ks. esim. Thomason 2009), ja tutkimuksissa, jotka tarkastelevat englannin kielen kontaktivarietetteja ja vaihtelua maailmanenglantien paradigman ulko-

6. Puhujan koulutus- ja sosiaalisella taustalla on suuri vaikutus hänen käyttämäänsä englantiin, ja erilaiset ”uudet englannit” voidaan tässä suhteessa hahmottaa basilekti–mesolekti–akrolekti-jatkumoksi. Varieteetin basilekti (engl. *basilect*) on rakenteellisesti ja sanastollisesti kauimpana (brittiläisestä) standardienglannista, kun taas akrolekti (*acrolect*) on standardin mukainen tai lähellä sitä, ja mesolekti (*mesolect*) sijoittuu näiden ääripäiden välimaastoon (ks. esim. Bautista & Gonzalez 2009: 132–133). Selkeitä siirtymiä tai rajoja ei ole, mutta näiden termien käyttö auttaa tutkijoita määrittämään, minkä tyyppisestä sosiolektista on kyse. Terminologia on peräisin kreolistiikasta, missä tämä niin sanottu *post-creole continuum* käsitetään paitsi synkronisena myös diakronisena ilmiönä, tutkijan ja teoria-taustan mukaan (ks. esim. Mufwene 2009: 315–317).

puolelta, sitä myös pidetään neutraalina (esim. Paulasto 2006). Toisen kielen omaksumisen tutkimuksen kautta kumpuavat interferenssi-termiin liittyvät kielteiset, oppijan virheisiin liittyvät assosiaatiot ovat kuitenkin ristiriidassa sen maailman-englantien tutkimuksen ydinajatuksen kanssa, että uusien englantien rakenteelliset ja leksikaaliset erot brittienglantiin verrattuna nähdään innovaatioina ja osana kielen nativisaatiota ja kielellisen identiteetin muotoutumista, olivatpa ne sitten L1-transferin tai muiden prosessien aikaansaamia (ks. Schneider 2007: 44–48; Hundt & Mukherjee 2011: 2). Termin välttäminen on tässä viitekehyksessä mitä suurimmassa määrin ideologinen valinta.

3.3 Interferenssi toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa

Kuten edellisissä luvuissa on käynyt ilmi, toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa interferenssillä on negatiivinen kaiku, joka juontaa juurensa tutkimusalan historiaan. Interferenssi oli ensimmäinen termi, jolla kuvattiin kieltenvälistä vaikutusta 1960-luvulla, jolloin toisen kielen omaksumisen tutkimus oli vasta kehittyvässä pedagogisesti suuntautuneesta soveltavan kielentutkimuksen haarasta omaksi tutkimusalakseen. Tällöin alalla otettiin vaikutteita naapurialoilta, kuten psykologiasta. Kielen oppimisen tutkimuksessa ja kielten opetuksessa oli alettu kiinnittää huomiota siihen, että oppijan äidinkieli vaikuttaa vieraan kielen oppimiseen ja tuottamiseen, mille valalla ollut psykologinen koulukunta, behaviorismi, tarjosi selitysmallin. Behavioristis-sävytteisen näkemyksen mukaan kielenoppiminenkin nähtiin ärsyke-reaktio-ketjuna ja tavanmuodostuksena, johon aiemmin opittu vaikuttaa vahvasti joko helpottamalla jo ennestään tuttujen asioiden oppimista tai vaikeuttamalla uusien ja erilaisten tapojen oppimista (ks. esim. Gass & Selinker 2001: 66–68; Mitchell & Myles 2004: 30–33).

Alkusysäyksen kieltenvälisen vaikutuksen tutkimukselle antoivat Fries (1945), Weinreich (1953), Haugen (1956) ja Lado (1957). Heistä Lado (mts. 23) yhdisti kieltenvälisen vaikutuksen käsitteen ja behaviorismin, ja hänen seuraava, paljon siteerattu toteamuksensa loi perustan ensimmäiselle kielenoppimisen teorialle, kontrastiivisen analyysin hypoteesille: ”Individuals tend to transfer the forms and meanings, and the distribution of forms and meanings of their native language and culture to the foreign language and culture – –.” Tämän hypoteesin mukaan oppijan äidinkieli on merkittävässä roolissa vierasta kieltä opittaessa. Jos äidinkielen ja vieraan kielen rakenteet ovat erilaisia, äidinkieli vaikeuttaa oppimista, ja ilmiötä nimitetään *negatiiviseksi transferiksi* tai *negatiiviseksi siirtovaikutukseksi* (engl. *negative transfer*) tai lyhyemmin interferenssiksi. Jos taas kielten rakenteet ovat samanlaisia, äidinkieli helpottaa vieraan kielen oppimista, jolloin puhutaan *positiivisesta transferista* (engl. *positive transfer*). (Ks. esim. Gass & Selinker 2001: 66–68; Mitchell & Myles 2004: 30–33; Ellis 2008: 359–361.) Toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa interferenssillä viitattiin siis alun perin tilapäiseen, yksilötason vaikutukseen (kuvion 1 tyyppi C), joka suuntautuu vahvemmassa kielestä heikompaan kieleen (L1 → L2, tyyppi C2).

Äidinkielen ja kohdekielen välisten erojen uskottiin siis haittaavan oppimista, ja kontrastiivisen analyysin hypoteesin kannattajat uskoivat, että kaikki oppijan virheet selittyvät äidinkielen ja vieraan kielen välisillä eroilla ja että oppimisvaikeudet

ja virheet voidaan jopa ennustaa etukäteen kontrastiivisen analyysin avulla (ns. vahva hypoteesi)⁷. Kontrastiivisten tutkimusten tarkoituksena olikin palvella silloista kieltenopetusta (ks. esim. Richards & Rogers 2001; Ellis 1990; Johnson 2001) selvittämällä, mihin rakenteisiin kielten opetuksessa tulee keskittyä, jotta kieltenvälisen vaikutuksen aiheuttamat virheet voitaisiin estää. Kontrastiivisen analyysin hypoteesi oli suosittu 1970-luvulla, jolloin monissa maissa tehtiin lukuisia yksityiskohtaisia kontrastiivisia vertailuja kielten välillä tavoitteena kartoittaa ne alueet, joissa kielet eroavat.

Kontrastiivisen analyysin hypoteesin suosio alkoi hiipua 1970-luvulla, jolloin risti-riitainen empiirinen evidenssi johti tutkijat etsimään syitä kielenoppijoiden virheille muualta kuin äidinkielestä (ks. esim. Odlin 1989; Gass & Selinker 2001: 72–78). Kaikki oppijoiden virheet eivät selittyneetkään kieltenvälisellä vaikutuksella, vaan eri kieli-
taustoista tulevat oppijat näyttivät tekevän samankaltaisia virheitä äidinkielen rakenteesta riippumatta. Kielenoppijoilla ei myöskään välttämättä ollut vaikeuksia oppia rakenteita, joissa kieltenvälistä vaikutusta olisi kontrastiivisen analyysin hypoteesin mukaan pitänyt esiintyä. Kielitieteessä behaviorismi kyseenalaistettiin voimakkaasti, kun vallalle tuli uusi paradigma, Chomskyn (esim. 1965) transformaatiokielioppi ja universaalikielioppi. Universaalikieliopin vaikutuksesta toisen kielen omaksuminenkin nähtiin nyt luovana kielellisten sääntöjen konstruoimisena, jota ohjaa synnynnäinen kielenoppimiskyky ja universaalikielioppi. Tutkijoiden mielenkiinto kohdistui nyt ensikielen omaksumisen ja vieraan kielen oppimisen välisiin samankaltaisuuksiin ja kielenoppimisen universaaleihin. Tämän paradigmanmuutoksen myötä kieltenvälinen vaikutus käsitteenä ja tutkimuskohteena jäi hetkeksi taka-alalle toisen kielen omaksumisen tutkijoiden keskuudessa, ja radikaaleimmat universalismin kannattajat kielsivät jopa kokonaan äidinkielen vaikutuksen olemassaolon (esim. Dulay & Burt 1974). Universalismilla oli tärkeä merkitys alan kehityksessä, koska se ohjasi tutkijat etsimään toisen kielen omaksumista selittäviä kognitiivisia prosesseja. Äärimmäisessä muodossaan se ei kuitenkaan kestänyt empiiristä tarkastelua, koska universaaleilla oppimismekanismeilla ei pystyttykään selittämään kaikkia kielenoppijoiden virheitä eikä äidinkielen vaikutusta ilmiönä (ks. esim. Odlin 1989).

Äidinkielen vaikutuksen ja universaalit oppimisprosessit yhdistävä hypoteesi, oppijan välikielen hypoteesi (engl. *interlanguage hypothesis*, Selinker 1972), toimi tärkeänä kahden ääripään yhdistäjänä. Termi *oppijan välikieli* (engl. *interlanguage*) viittaa oppijankieleen erillisenä ja uniikkina kielisysteeminä, jonka oppija konstruoi yhdistellen piirteitä äidinkielestä ja kohdekielestä sekä luoden rakenteita, jotka eivät ole suoraan jäljitettävissä kumpaankaan. Välikielihypoteesin mukaan oppimiseen vaikuttavat monet eri tekijät, joihin lukeutuvat äidinkielen vaikutus, yleiset oppimisstrategiat (esim. yksinkertaistaminen), kommunikaatiostrategiat (esim. vaikeiden piirteiden välttely), opetusmenetelmät ja -materiaalit sekä vieraalle kielelle altistuminen ja kielisyytteen määrä ja laatu. On kuitenkin huomattava, että oppijan välikielen hypoteesi ei

7. Kontrastiivisen analyysin hypoteesi voidaan jakaa vahvaan ja heikkoon versioon. Vahva hypoteesi olettaa, että kaikki oppijan virheet voidaan ennustaa etukäteen paikallistamalla kohdat, joissa äidinkieli ja kohdekieli eroavat. Heikon hypoteesin mukaan taas osa virheistä voidaan selittää jälkikäteen äidinkielen vaikutuksella. Vahvan hypoteesin suosion hiivuttua heikko hypoteesi jatkoi elämäänsä osana virheanalyysin viitekehystä (ks. esim. Gass & Selinker 2008: 96–110).

ole varsinainen teoria vieraan kielen oppimisesta, sillä se ei selitä, mitä oppijan mielessä tapahtuu. Välikielihypoteesi onkin parempi nähdä metaforana, joka tarjoaa pohjan kielenoppimisen empiiriselle tarkastelulle ja teorianmuodostukselle. Hypoteesilla oli kuitenkin alalla suuri merkitys, koska se loi perustan kielenoppimisen tutkimukselle nykymuodossaan ja nosti oppijankielen tutkimuskohteeksi, jonka avulla voidaan etsiä evidenssiä kielenoppimisen kognitiivisille prosesseille.

Paradigmanmuutoksella behaviorismista mentalismiin oli merkittävät seuraukset kieltenvälisen vaikutuksen tutkimukselle. Behaviorismin liittäminen kieltenvälisen vaikutuksen käsitteeseen ja myöhempi teoriataustan hylkääminen johtivat koko ilmiön hetkelliseen epäsuosioon tutkijoiden keskuudessa (ks. esim. Odlin 1989). Kieltenvälisen vaikutus nousi uudestaan tutkimuksen kohteeksi 1980-luvun jälkeen osana kognitiivisesti suuntautunutta toisen kielen omaksumisen tutkimusta, ja nykyisin sillä on kiistaton merkitys keskeisenä kognitiivisena ilmiönä kielenoppimisessa (esim. Jarvis & Pavlenko 2008). Monet 1980-luvun tutkimukset määrittelivät kieltenvälisen vaikutuksen uudestaan, jolloin myös termien hyväksyttävyydestä käytiin keskustelua (ks. esim. Corder 1983; Kellerman & Sharwood Smith toim. 1986; Odlin 1989). Nykyisin kieltenväliseen vaikutukseen viitataan englanninkielisessä kirjallisuudessa termein *crosslinguistic influence* tai *transfer* (ks. esim. Odlin 1989; Jarvis & Pavlenko 2008), joiden vastineet *kieltenvälinen vaikutus* tai *siirtovaikutus* (myös *transfer* tai *transferi*) ovat vakiintuneet suomenkieliseen keskusteluun. Termiä interferenssi ei enää suosita, tai sitä käytetään vain silloin, kun viitataan vanhempiin tutkimuksiin, joissa termi esiintyy.

Termin interferenssi epäsuosio selittyy siis paitsi historiallisella painolastilla myös sillä, että se on liian kapea-alainen kuvaamaan nykynäkemyttä kieltenvälisestä vaikutuksesta. Nykytutkimus näkee kieltenvälisen vaikutuksen hyvin kaikenkattavana ilmiönä, mikä ilmenee seuraavista ehkä kaikkein siteeratuimmista määritelmistä:

- – the influence resulting from similarities and differences between the target language and any other language that has been previously (and perhaps imperfectly) acquired. (Odlin 1989: 27.)
- – the influence of a person's knowledge of one language on that person's knowledge or use of another language. (Jarvis & Pavlenko 2008: 1.)

Kieltenvälinen vaikutus kattaa siis joukon ilmiöitä, jotka selittyvät sillä, että uutta kieltä opittaessa osataan ennestään jo yksi tai useampi kieli. Sen ilmenemismuotoihin kuuluvat paitsi virheet myös äidinkielestä poikkeavien vieraan kielen piirteiden välttely tai alituottaminen, äidinkielen kanssa samankaltaisten vieraan kielen piirteiden suosiminen tai ylituottaminen sekä äidinkielen vaikutus vieraan kielen rakenteiden oppimisjärjestykseen ja -nopeuteen (ks. esim. Odlin 1989; Jarvis & Pavlenko 2008). Termi interferenssi kattaa pelkästään äidinkielen vaikutuksesta aiheutuvat virheet, jotka nykytutkimuksen valossa ovat vain jäävuoren huippu. Lisäksi kieltenvälinen vaikutus nähdään nykyisin pääasiassa myönteisenä, oppimista edesauttavana tekijänä (esim. Ringbom 2007), jota negatiivissävytteinen termi interferenssi kuvaa huonosti.

Kieltenvälisen vaikutuksen tunnustetaan nykyään olevan kaksisuuntainen ilmiö, joka voi suuntautua ensikielestä toiseen kieleen tai toisesta kielestä ensikieleen (esim. Jarvis & Pavlenko 2008: 21–22). Sen tutkimuksen pohjimmaisena tavoitteena on ymmärtää, kuinka yksilön osaamat kielet ovat keskenään vuorovaikutuksessa yksilön mielessä. Toisen kielen omaksumisen tutkimuksella onkin siten paljon yhteistä kaksikielisyyden tutkimuksen kanssa. Tutkimusperinteen piirissä kieltenvälistä vaikutusta tutkitaan siis yksilötason kognitiivisena ilmiönä (kuvion taso C), jossa kaikki yksilön osaamat kielet voivat vaikuttaa toinen toisiinsa (tyypit C1 ja C2).

Sytä interferenssi-termin vähäiseen käyttöön nykytutkimuksessa voidaan löytää myös alan tutkimusintressien muutoksesta. Oppijankielen tutkimuksen painopiste on siirtynyt virheistä muihin oppijankielen piirteisiin, kuten sujuvuuteen, kompleksisuuteen ja eri rakenteiden frekvensseihin (ks. esim. Ellis & Barkhuizen 2005). Arvottavana terminä interferenssi ei vastaa nykynäkemyksiä kielenoppimisesta luovana konstruomisena, jossa virheet ovat positiivinen merkki hypoteesien testaamisesta. Virheillä ei myöskään nähdä olevan suurta merkitystä kommunikatiivispainotteisessa kielenopetuksessa, joka on pitkälti syrjäyttänyt kielioppia ja kääntämistä painottavat opetusmenetelmät (ks. esim. Richards & Rogers 2001). Lisäksi kieltenvälisen vaikutuksen tutkimuksen taustalla on nykyisin vain harvoin pedagoginen mielenkiinto, sillä tutkijoiden kiinnostus ilmiöön on lähinnä teoreettinen ja kohdistuu kieltenvälisen vaikutuksen eri muotoihin ja siihen vaikuttaviin tekijöihin (esim. Jarvis & Pavlenko 2008: 4–8). Kokoavasti voidaan todeta, että kielenomaksumisen tutkimuksessa interferenssi ei sovellu kuvaamaan sitä prosessia, jollaiseksi kieltenvälinen vaikutus nykyisin ymmärretään, eikä niitä jälkiä, joita se jättää kohdekieleen.

3.4 Interferenssi käännöstieteessä

Soveltavasta kielitieteestä omaksi tutkimusalakseen 1980-luvun alussa eriytyneessä käännöstieteessä interferenssi on enimmäkseen arvottava termi, jolla on viitattu vältettävään, haitalliseen kieltenväliseen vaikutukseen, vaikka toisenlaisiakin näkökulmia on esitetty tieteenalan alkuajoista lähtien. Käännöstieteessä interferenssi viittaa ensisijaisesti tilapäiseen kieltenväliseen vaikutukseen, jonka esiintyminen rajoittuu käännetyihin teksteihin eikä välttämättä leviä käännöksistä ja vakiinnu kieleen. Interferenssi viittaa siten ensisijaisesti kuvion 1 alueeseen C, ja kääntämis- tai tulkkauksuunnasta riippuen sitä esiintyy vieraasta kielestä kääntäjän tai tulkin äidinkieleen (C1) tai äidinkielestä vieraaseen kieleen (C2). Mahdollista on tietenkin myös se, että kääntämis-kontakti jättää pysyvän jäljen kohdekieleen tai sen varieteetteihin (vrt. kuvion 1 alue B), ja kieltenvälinen vaikutus voikin saada alkunsa käännetyistä teksteistä, joista se voi levitä käännösviestinnän ulkopuolelle. Diakronista käännöskontaktin aiheuttamaa muutosta ei käännöstieteessä ole kuitenkaan tyypillisesti nimitetty interferenssiksi, ja sen tutkimus ei ole ylipäätään ollut yhtä runsasta kuin synkronisen variaation korpuslingvistinen tutkimus. Syy on ilmeinen: kääntämisen virittämän kielellisen muutoksen tutkiminen on metodisesti vaikeampaa, ja lisäksi monesti on haasteellista yrittää eristää kääntämisen kautta tapahtuvan kontaktin vaikutus mahdollisten samanaikaisten, muita kanavia pitkin etenevien kielikontaktien vaikutuksesta (vrt. Kolehmainen 2013).

Käännöstieteessä tutkijat viittaavat interferenssillä usein tekstien väliseen vaikutukseen: suullinen tai kirjoitettu lähdeteksti vaikuttaa kääntäjän tai tulkin kielellisiin valintoihin. Esimerkiksi Palumbo (2009: 62–63) määrittelee interferenssin lähdetekstin kielellisten ratkaisujen heijastumiseksi kohdetekstiin. Interferenssi voi koskea mitä tahansa piirteitä – lauserakennetta, sanastoa, idiomeja, metaforia tai sanajärjestystä – ja niiden siirtymistä tai suoraa kääntämistä kohdekieliseen tekstiin. Laajemmassa merkityksessä interferenssi kattaa myös kulttuuristen elementtien (*kulttuurinen interferenssi*) ja tekstikonventioiden (*pragmaattinen interferenssi*) siirtymisen lähdetekstistä kohdetekstiin (Newmark 1991: 78; Franco Aixela 2009). Kokonaan tutkimatta on kuitenkin kysymys, voiko interferenssissä olla kyse lähdetekstin vaikutuksen sijaan lähdekielen vaikutuksesta. Tämän kysymyksen nostaa esille Mauranen (2005: 68), joka viittaa Mankkisen (1999) pro gradu -tutkielman tuloksiin. Tutkielman aineistona oli englannista suomennettu kaunokirjallinen teos, ja siinä kävi ilmi, että osa käännöksen ilmi-selvistä anglismeista ei ollutkaan palautettavissa lähdetekstiin, jossa samat kohdat oli muotoiltu toisin. Esimerkki on Maurasen (mp.) mukaan vihje siitä, että vaikutus voi olla myös lähdekielen virittämää: kaksikielisessä kääntämisprosessissa lähdeteksti aktivoi lähdekielen, joka puolestaan voi vaikuttaa kohdekieliseen tuotokseen (vrt. myös Kolehmainen, Meriläinen & Riionheimo, tulossa 2014).

Erityisesti preskriptiivisessä käännöstieteellisessä tutkimuksessa on katsottu, että lähdetekstin vaikutuksen seurauksena kohdetekstiin jää jälkiä, jotka eivät ole kohdekielen normien ja konventioiden mukaisia, ja varsinkin kääntämisen opetuksessa interferenssi-termillä on vahvasti kielteinen merkitys. Esimerkkinä mainittakoon 1980-luvun lopussa ilmestynyt käännösinterferenssille omistettu kokoomateos *Interferenz in der Translation* (Schmidt toim. 1989), jonka 16 artikkelia havainnollistavat kääntämisen yhteydessä esiintyvää kielten- ja kulttuurien välistä kohtaamista ja vaikutusta. Useimmissa kirjan artikkeleissa interferenssiin suhtaudutaan arvottaen: esimerkiksi Råbcevan (1989: 88) mukaan ”käännösinterferenssi pilaa kohdetekstin ja tuo siihen vieraita elementtejä” ja Kussmaulin (1995: 18–19) mukaan puolestaan puoli-ammattilaiset tuntevat kääntäessään suoranaista ”interferenssin pelkoa” ja yrittävät löytää lähdetekstin ilmauksesta poikkeavan käännöksen silloinkin, kun lähdetekstin mallin mukainen vastine olisi mahdollinen.

Deskriptiivisessä käännöstieteessä tilanne on toinen. Suuntauksen isähahmona pidetty Gideon Toury esitti jo 1970-luvun lopussa ajatuksen siitä, että kääntäminen on mitä tyypillisin kieltenvälisen kohtaamisen tilanne. Toury lainasi termin *interlanguage* toisen kielen oppimista tutkineelta Selinkeriltä ja totesi, että käännökset ovat toisen kielen oppijan tuotosten tavoin väistämättä eräänlaista välikieltä, jossa on piirteitä sekä lähde- että kohdekielestä (Toury 1979: 224). Myöhemmin hän kuvaa kieltenvälistä vaikutusta kääntämiseen luonnollisesti kuuluvaksi ilmiöksi: lähdetekstin vaikutus on hänen mukaansa yksi kääntämisen ”laki” eli yleinen kääntämiseen liittyvä piirre, jota esiintyy kieliparista riippumatta (Toury 1980: 72–73, 1995: 275). Aikaisemmasta valtavirrasta poiketen hän korostaa, että lähdetekstin vaikutus ei ole yksinomaan kielteistä vaan voi realisoitua kahdella tavalla: negatiivisena transferina, jolloin syntyvä teksti poikkeaa kohdekielen normeista ja säännöistä, ja positiivisena transferina, jolloin kääntäjä hyödyntää lähde- ja kohdekielen samankaltaisuuksia ja valitsee lähde-

tekstin mallia noudattelevan ilmauksen jonkin toisen kohdekielisen muotoilun sijaan. Lähdetekstilähtöiset piirteet käännöksessä voivat siis olla kohdekielen normien mukaisia tai luovempia, lähdetekstin inspiroimia innovaatioita. Samoilla linjoilla on Newmark (1991: 78–79), joka toteaa, että lähdetekstin vaikutus saattaa rikastuttaa käännettä kieltä; ”haitallista” vaikutusta, joka vääristää lähdetekstin merkityksen tai rikkoo kohdekielen normeja ilman mitään näkyvää syytä, Newmark kutsuu *käännöskieli-mäisyydeksi* (engl. *translationese*).

Nykykäännöstieteessä ei-arvottava näkemys ja negatiivissävytteinen interferenssi-termin merkitys ilmiöstä haitallisena, kohdetekstiä ja käännöksen laatua heikentävänä tekijänä esiintyvät rinnakkain. Esimerkiksi äskettäin ilmestyneen hakuteoksen *Handbook of translation studies I–II* (2010–2012) niissä artikkeleissa, joissa interferenssi-termi esiintyy, tutkijat viittaavat pääosin Touryyn (1980, 1995) ja hänen maltilliseen interferenssimääritelmäänsä. Joillakin käännöstieteen tutkimusalueilla, kuten kääntämiskompetenssin ja sen kehittymisen tutkimuksessa, interferenssiksi luetaan kuitenkin edelleen ainoastaan lähdetekstin haitallinen vaikutus kohdetekstiin. Esimerkiksi tutkimusryhmä PACTEn (2003: 58) kompetenssimallissa ”taito välttää interferenssiä” mainitaan kääntämiskompetenssin osatekijänä, yhtenä kielitaidon komponenttina. Angelone (2010: 19) taas korostaa, että oman tekstin arviointi ja monitorointikyky eli taito irtautua lähdetekstistä silloin, kun se on kohdekielen näkökulmasta tarpeen (engl. *evaluative monitoring*), on keskeisin kääntäjän asiantuntijuutta määrittävä piirre; kääntäjä osaa välttää lähdetekstin vaikutusta silloin, kun kohdekieli ei asetu lähdekielen muottiin.

Käännöstieteessä lähdetekstin vaikutus on usein ymmärretty nimenomaan tahattomaksi vaikutukseksi, ja lähdetekstin aineiden ja piirteiden tietoista säilyttämistä tai siirtämistä kohdetekstiin ei ole useimmiten kutsuttu interferenssiksi. Poikkeuksen termivalinnoissa tekee Franco Aixela (2009), jonka tutkimus kuvaa sitä, miten lähdetekstin piirteiden imitointi realisoituu teknisten ja tieteellisten tekstien kääntämisessä erilaisina tarkoituksellisina käännösmenetelminä. Toisin kuin useimmat käännöstieteilijät hän nimeää englanninkielisten termien suoran tietoisin lainaamisen erikielisiin teksteihin interferenssiksi. Tietoinen säilyttäminen on käännösstrategia, joka muistuttaa koodinvaihtoa ja jota tarvitaan ja käytetään muun muassa kulttuurisidonnaisten kielellisten ilmausten kääntämisessä ja eksoottisen sävyn tavoittelussa (vrt. esim. *puukko* > *das Puukko*, Kujamäki 2004; ks. myös Leppihalme 2001). Lisäksi se voi olla ammattikäntäjillä tietoinen ja strateginen välivaihe, kun he hakevat mielestään tai apuneuvoja hyödyntäen kohdekielen sopivaa vastinetta: kääntämisen asiantuntijuutta tarkastelevissa prosessitutkimuksissa tämäläpisen lähdetekstin rakenteita ja ilmauksia tarkasti seuraavan raakakäännöksen on prosessointivaiheessa arveltu vähentävän lyhytkestoisen muistin kuormittumista, ja lopullinen kohdekielinen teksti syntyy monitoroinnin tuloksena (ks. esim. Englund Dimitrova 2005). Myös tulkauksessa lähdetekstin aineiden säilyttäminen – transkoodaus (engl. *transcoding*) tai muotoa seuraava tulkkaus (engl. *form-based interpreting*) – on yksi tulkin selviytymisstrategia esimerkiksi silloin, kun tulkattava puhe on nopeaa tai tulkilla on muutoin ongelmia seurata puhetta (Gile 2009: 208–209).

Myös käännöstieteessä interferenssi-termillä on kilpailijoita, ja kääntämisen ja tulkauksen yhteydessä esiintyvään kieltenväliseen vaikutukseen on viitattu muillakin ter-

meillä. Interferenssin sijaan esimerkiksi Teich (2003) puhuu lähdekielen läpinäkymisestä (engl. *source language shining through*) ja tarkoittaa sillä lähdetekstin sanastollis-kieliopillisten piirteiden ja tyyliominaisuuksien heijastumista käännökseen. Termi *käännöskieli* tai sen englanninkielinen esikuva *translationese* ottaa sekin kantaa kieltenväliseen vaikutukseen. Sitä käytti ensimmäisenä Gellerstam (1986) kuvatessaan englannin ruotsinkielisiin käännöksiin jättämiä ”sormenjalkia”, jotka erottavat käännöksiä eikäännetyistä ruotsinkielisistä teksteistä. Viimeaikaiselle käännöstieteelliselle kieltenvälisen vaikutuksen tutkimukselle on tyypillistä kontaktilingvistinen orientoituminen, ja interferenssin sijaan monet tutkijat ovat viitanneet lähdetekstin välityksellä esiintyvään kieltenväliseen vaikutukseen muilla termeillä – kenties interferenssi-termin stigman vuoksi. Varsinaista termikeskustelua ei ole kuitenkaan tietääksemme käyty. Kääntämistä on kuvattu kielikontaktiksi, ja siihen liittyvää kieltenvälistä vaikutusta on kuvattu *kontaktin* tai *kääntämisen virittämäksi vaikutukseksi* tai *muutokseksi* (engl. *contact-induced* tai *translation-induced*). (Ks. esim. Kranich, Becher & Höder 2011; Amouzadeh & House 2010; Steiner 2008; Baumgarten & Özçetin 2008; Kolehmainen 2013.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että käännöstieteessä interferenssi-termiä on käytetty kattoterminä monenlaiselle lähdetekstin näkymiselle kohdetekstissä. Termillä viitataan varsinkin tilapäiseen kieltenväliseen vaikutukseen, joka taltioituu käännettyihin teksteihin tai esiintyy tulkkeessa, mutta ei diakroniseen kääntämiskontaktin virittämään pysyvään kielenmuutokseen. Käännöstieteessä interferenssi-termi on säilyttänyt toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa siihen kytketyn kielteisen leiman. Toisin kuin muissa tässä katsauksessa tarkastelluissa tutkimussuuntauksissa interferenssillä näyttäisi olevan käännöstieteessä edelleenkin käyttötarvetta, erityisesti kääntäjien ja tulkkien koulutuksessa, jossa tavoitteena on kouluttaa kohdekielen normit ja konventiot hallitsevia kieliassiantuntijoita.

4 Lopuksi: termit ja ideologia

Olemme luoneet tässä kirjoituksessa katsauksen interferenssi-termiin, tutkijoiden sille antamiin merkityksiin ja sen käyttöön erilaisissa viitekehyksissä, joissa tutkijoita kiinnostaa eri kielten tai niiden puhujien välisen kohtaamisen kuvaaminen. Olemme tarkastelleet interferenssiä kielikontaktitutkimuksessa, maailmanenglantien tutkimuksessa, toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa ja käännöstieteessä. Kontaktilingvistiikassa interferenssillä on viitattu sekä tilapäiseen kieltenväliseen vaikutukseen, joka ilmenee yksilön tuotoksessa, että pysyvään kontaktin aiheuttamaan kielenmuutokseen, joka koskee kieliyhteisön kieltä. Toisen kielen omaksumisen tutkimuksen viitekehyksessä interferenssi on tarkoittanut yksilötason ilmiöitä, ja käännöstieteessä sitä on käytetty kuvaamaan lähdetekstin jättämiä jälkiä kohdekieliseen käännökseen tai tulkkeeseen. Maailmanenglantien tutkimuksessa interferenssi-termiä ei ole pidetty tarpeellisena lainkaan, ja kieltenvälisiä kontakteja ja kohtaamisia ja niihin liittyviä ilmiöitä on siinä kuvattu toisin. Kaikissa tarkastelluissa tutkimussuuntauksissa interferenssin rinnalla esiintyy kilpailevia termejä osin synonyymeinä viittamassa interferenssin kanssa samoihin ilmiöihin tai lähikäsitteisiin, osin jäsentämässä ilmiöitä toisista näkökulmista.

Tämä katsaus tuo lisäksi esiin, että on syytä tehdä ero ilmiön tai prosessin ja sen tuottaman lopputuloksen välillä, vaikkei tutkimuskirjallisuudessa tätä erontekoa välttämättä aina nostetakaan esille. Kontaktilingvistiikka tyypillisimmässä muodossaan tarkastelee jo tapahtuneiden kontaktien jälkiä, eli interferenssi viittaa lopputulokseen, kun taas toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa interferenssi on tarkoittanut yksilötasoisia prosessia. Kääntämisen tutkimuksessa interferenssillä on viitattu pääosin tuotokseen.

Kielikontaktitutkimuksessa interferenssi on ollut alkuaan neutraali termi, eikä siihen perinteisesti ole liittynyt arvottavaa kielteistä konnotaatiota. Uudemmat tieteen-teoreettiset näkemykset ovat kuitenkin antaneet aiheita termistä luopumiseen ja uudenlaisen terminologian suosimiseen. Tärkeässä roolissa on ollut yhteistyö toisen kielen omaksumisen tutkijoiden kanssa, sillä tässä viitekehyksessä interferenssin tulkitaan viittaavan vanhentuneeseen käsitykseen kielenoppijan prosesseista ja kieltenvälisen vaikutuksen kuvaamiseen on omaksuttu muita termejä. Käännöstieteessä termin neutraali ei-arvottava merkitys esiintyy negatiivissävyisen rinnalla – jälkimmäisen mukaan interferenssi on nimenomaan haitallinen, käännöksen laatua heikentävä tekijä.

Kukin tutkimussuuntaus luo itse omat termsä, lainaa toisilta tarvittaessa ja käyttää termejä omiin tarkoituseriinsä. Tutkimussuuntausten omaksuma terminologia kytkeytyy kuitenkin niiden ideologiaan, ja termien valinta, termeille annetut merkitykset ja niihin kytketyt konnotaatiot peilaavat sitä, miten tutkimussuuntaus ilmiön käsitteistää ja mistä näkökulmasta se sitä tarkastelee. Viime aikoina kielentutkijat ovat keskustelleet runsaasti kieli-ideologiasta, jolla voidaan väljästi ymmärtää tietoiset ja tiedostamattomat taustaoletukset kielestä, sen merkityksestä, olemuksesta ja tehtävistä maailmassa (ks. esim. Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012 lähteineen). Ideologioiden heijastumista nimeämiskäytänteisiin havainnollistetaan äskettäin ilmestyneessä Halosen (2012) kirjoituksessa, jossa pohditaan erityisesti migraation ja urbaanin monikielisuuden aiheuttamaa kielellistä variaatiota ja analysoidaan kielitieteilijöiden uusille kielen varieteeteille antamia nimityksiä (esim. *Hinglish*, *etnolekti*, *rinkebysvenska*). Halonen toteaa, että ”[n]imeäminen on ilmiöiden luokittelua, ja siten se on aina myös väistämättömän ideologista” (mas. 445). Sama koskee tässä artikkelissa käsiteltyä interferenssi-termiä. Se presupponoi kaksi toisistaan erillistä entiteettiä (vrt. *inter-* ’välinen’), kaksi eri kielisysteemiä tai toisistaan erillistä varieteettia, jotka jollain tapaa kohtaavat ja joiden kohtaamisesta seuraa jotakin. Se, että tätä kohtaamista ja sen seurauksia on pidetty epätoivottavana, heijastaa tutkimussuuntausten ideologiaa, jossa interferenssi on kytketty yksikielisyyden ihanteen diskurssiin. Tässä diskurssissa toiseus, monikielisyys ja sekoittuminen näyttäytyvät osin poikkeuksina tai ongelmallisina.

Interferenssi-termin suosion nousu ja lasku liittyvät saumattomasti 1900- ja 2000-lukujen muuttuviin ideologisiin käsityksiin kielestä ja kulttuurista. 1800-lukua hallinnut modernistinen yhteiskuntakäsitys perustui kansallisvaltioajatukselle: yksi kansa, yksi kieli. Modernismin ja myöhäismodernismin suhdetta kieli-ideologioihin käsittelevät muun muassa Blommaert, Leppänen ja Spotti (2012: 5), jotka toteavat, että modernistiselle kielikäsitykselle on tyypillistä kaikenlaisen sekoittumisen, epäpuhtauden ja epäjärjestyksen torjuminen ja autenttisuuden ihannoiti (ks. Bauman &

Briggs 2003). Myös 1800-luvulla syntynyt perinteinen murre tutkimus oli kiinnostunut mahdollisimman ”autenttisista” kielenpuhujista, ja strukturalistis-deskriptiiviset kieliopit kuvasivat kielten rakenteen sen virallisessa, standardoidussa muodossa. Kielten välisen vaikutuksen käsittäminen ilmiöksi, joka ”haittaa” kielen oppijaa, ”sekoittaa” yhden kielen rakennetta toiseen tai jättää ”epätoivottuja” jälkiä käännökseen, motivoituu tällaisesta viitekehuksesta.

Kielen puhtauden, oikeellisuuden ja normatiivisen yksikielisyiden ideologiat alkoivat murtua 1900-luvun loppupuolella, kun funktionalismi ja sociolinguistiikka saivat myöhäismodernismin myötä tukevasti jalansijaa. Yhteiskunnallinen monikielisyys, kielen vaihtelu ja kontaktivaikutteinen kielen muutos ovat siirtyneet kielen tutkimuksen ytimeen. Muutos on ollut hidasta, eikä modernismin painolastia ole vielä kokonaan karistettu. Halonen (2012: 456) toteaa, että

nimeämiskäytännöillä pidetään yllä näkemystä puhtaasta ”kielestä”. Puhtaan kielen näkemys pitää sisällään myös yksikielisyiden – mutta kuitenkin monipuolisen kielitaidon – ihanteen, joka ylläpitää edelleen kielitutkimuksen perustavanlaatuisia ja todellisuudesta poikkeavaa yksikielisyiden normia.

Viime vuosikymmenien ideologiset muutokset heijastuvat kuitenkin selvästi interferenssi-termin hyväksyttävyyteen, käyttökelpoisuuteen ja merkitykseen kielten välisen vaikutuksen tutkimuksen eri aloilla. Kontaktilingvistiikassa esimerkiksi Mufwene (2001), Verschik (2008) ja Matras (2009) edustavat teoreettista näkemystä, joka hylkää yksikielisyiden normin. Toisen kielen omaksumisen ja maailmanenglantien tutkimuksessa termi interferenssi on alan kehityksen myötä hylätty täysin, vaikkakin sen kuvaamaa transferi-ilmiötä pidetään relevanttina (kuvion 1 tyyppi B2 tai C2).

Interferenssi-termin hylkäämisen toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa voidaan myös nähdä linkittyvän muuttuneeseen käsitykseen riittävästä kielitaidosta tai toisen kielen osaamisen tasosta, mikä on väistämättä myös kieli-ideologinen kysymys (ks. esim. Mäntynen ym. 2012). Toisen kielen omaksumisen tutkimuksessa oppijankieltä on perinteisesti verrattu syntyperäisten kieltenpuhujien tuottamaan kieleen, ja myös kieltenopetuksessa syntyperäisen kaltaiseen kielitaitoon pyrkiminen on usein ollut implisiittinen tavoite. Interferenssi oppijankielessä viittaa epäpuhtauteen ja epätäydellisyyteen, josta oppijan tulisi päästä eroon kielitaidon kehittyessä. Kieltenvälinen vaikutus oppijankielessä on yleinen ja väistämätön ilmiö, mutta sen nimeäminen interferenssiksi antaa oppijankielessä esiintyvälle norminvastaisuudelle puutteellisuuden ja riittämättömyyden leiman, millaisena oppijankieltä ei haluta nykytutkimuksen valossa nähdä. Vaikka tutkijoiden kiinnostus oppijankielen virheisiin onkin nykyisin lähinnä teoreettinen (ts. tutkijoita kiinnostaa se, mitä virheet kertovat oppimisprosessista ja siihen vaikuttavista tekijöistä) eikä siihen sisälly pyrkimystä arvottaa oppijankielen norminvastaisuutta, voi kielten opetukseen kuitenkin sisältyä tällaisia arvolatauksia. Aiemmissa kielioppia ja kääntämistä painottavissa opetusmenetelmissä, joita alun perin käytettiin klassisten kielten (latinan ja kreikan) opetukseen, interferenssi-termillä oli paikkansa, koska opetuksen tavoitteena oli saada oppijat tuottamaan mahdollisimman norminmukaista kirjoitettua kieltä ja käännöksiä. Nykykielten ja ennen kaikkea

suullisen kielitaidon opettamisen tarpeista kumpuava kommunikatiivinen kielenopetus taas ei näe oppijoiden virheitä tai kieltenvälistä vaikutusta ongelmallisina, mikäli ne eivät haittaa viestin välittymistä, ja opetuksen tavoitteena onkin rohkaista oppijoita kommunikoidaan rajallisillakin kielellisillä resursseilla (ks. esim. Richards & Rogers 2001). Kielten opetuksen ja kielitaidon arvioinnin ideologisten ulottuvuuksien näkyväksi tekeminen on tärkeää myös opettajien koulutuksessa, koska opettajien tiedostamattomat käsitykset hyvästä kielitaidosta, varsinkin jos tämä nähdään kirjoitetun kielen standardien syntyperäisen kaltaisena hallintana, saattavat ohjata opetuksen sisältöjä, tavoitteita ja suhtautumista norminvastaisuuteen oppijankielessä.

Kieltenopetuksen tavoitteista ja riittävän kielitaidon tasosta on viime aikoina käyty keskustelua muun muassa englantia *lingua francana* -tutkimussuuntauksen sisällä, jossa on voimakkaasti kritisoitu syntyperäisen kaltaisen kielitaidon ihannetta englannin kielen opetuksessa (ks. esim. Jenkins 2007). Englannin kielen lisääntynyt käyttö toisena tai vieraana kielenä on johtanut tilanteeseen, jossa englannin kielen ei-syntyperäiset puhujat muodostavat valtaenemmistön englantia puhuvasta väestöstä (ks. esim. Crystal 2003), jolloin on myös väistämätöntä, että suurin osa englanninkielisestä kommunikaatiosta tapahtuu ei-syntyperäisten puhujien kesken. Perinteinen nationalistinen näkemys englannista tietyn valtion kansalliskielenä ja syntyperäisestä puhujasta eräänlaisena mittatikkuna ei-syntyperäisille puhujille ei vastaa nykytodellisuutta, jossa englannin kielen normeja muokkaavat ja luovat yhä enemmän ei-syntyperäiset puhujat (ks. esim. Kirkpatrick 2010: 13). Tämä on saanut tutkijat haastamaan normien ja standardien käsitteen englannin kielessä. Onko oikein arvottaa ei-syntyperäisten puhujien käyttämää englantia norminvastaiseksi, mikäli se poikkeaa syntyperäisten puhujien käyttämästä standardikielestä? Onkin esitetty, että englantia *lingua francana* -kommunikaatiossa ei-syntyperäiset puhujat luovat omat norminsa, samoin kuin maailmanenglantien puhujat tekevät kotoperäistessään englantia ja luodessaan sille omia paikallisia käyttötapoja (ks. esim. Jenkins 2007; Mauranen 2012).

Tutkimussuuntausten lähtökohdat ovat erilaisia, ja tästä syystä myös niiden terminvalintoihin heijastuva ideologia on erilaista. Käännöstieteessä, jossa interferenssi edelleenkin viittaa kielteiseen pidettyyn kontaktivaikutukseen, termi liittyy hieman toisenlaiseen yksikielisyyden ihanteeseen, kohdekielen normien ja konventioiden säilyttämiseen. Tämä näkökulma on korosteisesti esillä tieteenalan pedagogisissa konteksteissa, kääntäjien ja tulkkien koulutuksessa, ja se on yksi ammattikäntäjien ja -tulkkien asiantuntijatoiminnan osa. Kääntäminen ja tulkkaukset ovat monikielisiä prosesseja, joissa viestitään erikielisen kirjoitetun tai puhutun tekstin pohjalta toisella kielellä. Kääntäjiä ja tulkkeja pidetään molempien työkielensä asiantuntijoina, ja heiltä edellytetään hyvän kohdekielen tuottamista. Se, mikä kulloinkin on hyvää kohdekieltä ja millä tavoin lähdetekstin näkymiseen kohdekielisessä tekstissä suhtaudutaan, on luonnollisesti kieli-ideologinen kysymys. Kääntämällä tuotettua tekstiä arvotetaan vallitsevien kielenormien kautta, ja kääntäjän tai tulkin orientoituminen kielellisissä valinnoissaan joko lähdetekstiin tai kohdekielen konventioihin on monimutkainen ideologinen ratkaisu, johon vaikuttavat muun muassa lähtö- ja kohdekulttuurin väliset sosiopoliittiset suhteet, lähdekulttuurin prestiisi, kielen väliset typologiset erot, kohdekielen vakiintuneisuus ja kohdekielisen genren vakiintuneisuus (vrt. Kranich, Becher & Höder 2011; ks.

myös Mäntynen 2012). Käännöstieteessä interferenssi-termi merkityksineen ja kielteisine konnotaatioineen onkin sijoitettava ammattikäytäntöjen ja -tulkki-asiantuntijatehtävien kontekstiin, jossa he toimivat kohdekielen vartijoina, suojelijoina, huoltajina ja uudistajina ja jossa heiltä näiden roolien ottamista myös vastaanottajatahot odottavat.

Käännöstieteilijä Gideon Toury (1995: 29) on todennut, että käännökset ovat faktoja kohdekulttuuristaan. Käännökset ovat uusia tekstejä, jotka ovat irronneet lähdekulttuuristaan, ja ne edustavat ja heijastavat pääasiassa kohdekulttuurinsa arvoja, normeja, konventioita ja ideologioita. Saman voi todeta termeistä ja tutkimussuuntauksista. Kukin tutkimussuuntaus omaksuu tai muodostaa termin omaan tarpeeseensa ja käyttää sitä omien tarkoituksensa mukaisesti. Myös se, jääkö jokin termi lainaamatta ja tulee hylätyksi, on ideologinen valinta. Termit ovat faktoja tutkimussuuntauksistaan, ja ne ovat yksi ikkuna tutkimussuuntausten arvoihin, joita tutkimussuuntausten välisen vertailun avulla on mahdollista tehdä näkyviksi.

Lähteet

- AIKHENVALD, ALEXANDRA Y. 2006: Grammars in contact. A cross-linguistic perspective. – Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *Grammars in contact. A cross-linguistic typology* s. 1–66. Oxford: Oxford University Press.
- AJIMER, KARIN 2002: Modality in advanced Swedish learners' written interlanguage. – Sylviane Granger, Joseph Hung & Stephanie Petch-Tyson (toim.), *Computer learner corpora, second language acquisition and foreign language teaching* s. 55–76. Amsterdam: John Benjamins.
- AMOZADEH, MOHAMMAD – HOUSE, JULIANE 2010: Translation as a language contact phenomenon. – *Languages in Contrast* 10 s. 54–75.
- ANGELONE, ERIK 2010: Uncertainty, uncertainty management and metacognitive problem solving in the translation task. – Erik Angelone & Gregory Shreve (toim.), *Translation and cognition* s. 17–39. Amsterdam: John Benjamins.
- BACKUS, AD – DOGRUÖZ, A. SEZA – HEINE, BERND 2011: Salient stages in contact-induced grammatical change. Evidence from synchronic vs. diachronic contact situations. – *Language Sciences* 33 s. 738–752.
- BAO, ZHIMING 2005: The aspectual system of Singapore English and the systemic substratist explanation. – *Journal of Linguistics* 41 s. 237–267.
- BAUMAN, RICHARD – BRIGGS, CHARLES L. 2003: *Voices of modernity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAUMGARTEN, NICOLE – ÖZÇETIN, DEMET 2008: Linguistic variation through language contact in translation. – Peter Siemund & Noemi Kintana (toim.), *Language contact and contact languages* s. 293–316. Amsterdam: John Benjamins.
- BAUTISTA, MA. LOURDES S. – GONZALEZ, ANDREW B. 2009: Southeast Asian Englishes. – Braj. B. Kachru, Yamuna Kachru & Cecil L. Nelson (toim.), *The handbook of World Englishes* s. 130–144. Malden: Wiley-Blackwell.
- BLOMMAERT, JAN – LEPPÄNEN, SIRPA – SPOTTI, MASSIMILIANO 2012: Endangering multilingualism. – Jan Blommaert, Sirpa Leppänen, Päivi Pahta & Tiina Räisänen (toim.), *Dangerous multilingualism. Northern perspectives on order, purity and normality* s. 1–21. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- BLOMMAERT, JAN – RAMPTON, BEN 2011: Language and superdiversity. – *Diversities* 13 s. 1–21.
- BURRIDGE, KATE 2006: Language contact and convergence in Pennsylvania German. – Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *Grammars in contact. A cross-linguistic typology* s. 179–200. Oxford: Oxford University Press.
- CHOMSKY, NOAM 1965: *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, MA: M. I. T. Press.
- CLYNE, MICHAEL 2003: *Dynamics of language contact. English and immigrant languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CORDER, S. PIT 1983: A role for the mother tongue. – Susan M. Gass & Larry Selinker (toim.), *Language transfer in language learning* s. 85–97. Series on Issues in Second Language Research. Rowley: Newbury House Publishers.
- CRYSTAL, DAVID 2003: *English as a global language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DULAY, HEIDI C. – BURT, MARINA K. 1974: Natural sequences in child second language acquisition. – *Language Learning* 24 s. 37–53.
- DUW = *Duden Deutsches Universalwörterbuch A–Z*. Kuudes painos (CD-ROM). Mannheim: F. A. Brockhaus 2006.
- ELLIS, ROD 1990: *Instructed second language acquisition*. Oxford: Blackwell.
- 2008: *The study of second language acquisition*. Toinen painos. Oxford: Oxford University Press.
- ELLIS, ROD – BARKHUIZEN, GARY 2005: *Analysing learner language*. Oxford: Oxford University Press.
- ENGLUND DIMITROVA, BIRGITTA 2005: *Expertise and explicitation in the translation process*. Amsterdam: John Benjamins.
- FIELD, FREDRIC W. 2002: *Linguistic borrowing in bilingual contexts*. Amsterdam: John Benjamins.
- FRANCO AIXELÁ, JAVIER 2009: An overview of interference in scientific and technical translation. – *The Journal of Specialised Translation* 11 s. 74–88. http://www.jostrans.org/issue11/art_axela.pdf.
- FRIES, CHARLES 1945: *Teaching and learning English as a foreign language*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- GASS, SUSAN M. – SELINKER, LARRY 2001: *Second language acquisition. An introductory course*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- GELLERSTAM, MARTIN 1986: Translationese in Swedish novels translated from English. – Lars Wollin & Hans Lindquist (toim.), *Translation studies in Scandinavia* s. 88–95. Lund: CWK Gleerup.
- GILE, DANIEL 2009: *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam: John Benjamins.
- GREEN, DAVID W. – PRICE, CATHY J. 2001: Functional imaging in the study of recovery patterns in bilingual aphasia. – *Bilingualism: Language and Cognition* 4 s. 191–201.
- GROSJEAN, FRANCOIS 2001: The bilingual's language modes. – Janet L. Nicol (toim.), *One mind, two languages. Bilingual language processing* s. 1–22. Oxford: Blackwell.
- 2012: An attempt to isolate, and then differentiate, transfer and interference. – *International Journal of Bilingualism* 16 s. 11–21.
- HALONEN, MIA 2012: Rikkinäisiä ja likaisia. Kieli-ideologiset prosessit kielentutkimuksen diskursseissa. – *Virittäjä* 116 s. 443–462.
- Handbook of translation studies I–II*. Toimittaneet Yves Gambier & Luc van Doorslaer. Amsterdam: John Benjamins 2010–2012.

- HAUGEN, EINAR 1956: *Bilingualism in the Americas. A bibliography and research guide*. Publications of the American Dialect Society 26. Alabama: American Dialect Society.
- HEINE, BERND – KUTEVA, TANIA 2005: *Language contact and grammatical change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HICKEY, RAYMOND 2010: Language contact. Reconsideration and reassessment. – Raymond Hickey (toim.), *The handbook of language contact* s. 1–28. Chichester: Wiley-Blackwell.
- HUNDT, MARIANNE – MUKHERJEE, JOYBRATO 2011: Introduction. Bridging a paradigm gap. – Joybrato Mukherjee & Marianne Hundt (toim.), *Exploring second-language varieties of English and learner Englishes. Bridging a paradigm gap* s. 1–5. Amsterdam: John Benjamins.
- HUNDT, MARIANNE – SCHREIER, DANIEL 2013: Introduction. Nothing but a contact language... – Daniel Schreier & Marianne Hundt (toim.), *English as a contact language* s. 1–17. Cambridge: Cambridge University Press.
- JARVIS, SCOTT – PAVLENKO, ANETA 2008: *Crosslinguistic influence in language and cognition*. New York: Routledge.
- JENKINS, JENNIFER 2007: *English as a lingua franca. Attitude and identity*. Oxford: Oxford University Press.
- JOHANSON, LARS 2002: *Structural factors in Turkic language contacts*. Richmond: Curzon.
- JOHNSON, KEITH 2001: *An introduction to foreign language learning and teaching*. Harlow: Longman.
- KACHRU, BRAJ 1983: *The other tongue. English across cultures*. Oxford: Pergamon Press.
- KELLERMAN, ERIC – SHARWOOD SMITH, MICHAEL (toim.) 1986: *Cross-linguistic influence in second language acquisition*. Oxford: Pergamon Press.
- KING, RUTH 2000: *The lexical basis of grammatical borrowing. A Prince Edward Island French case study*. Amsterdam: John Benjamins.
- KIRKPATRICK, ANDY 2010: Introduction. – Andy Kirkpatrick (toim.), *The Routledge handbook of World Englishes* s. 1–14. New York: Routledge.
- KOLEHMAINEN, LEENA 2013: Käännöstiede ja kontaktilingvistiikka kohtaavat. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.), *Kielten vertailun metodiikka* s. 420–460. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOLEHMAINEN, LEENA – MERILÄINEN, LEA – RIIONHEIMO, HELKA (tulossa 2014): Interlingual reduction. Contact linguistic, translation and second language acquisition perspectives. – Heli Paulasto, Lea Meriläinen, Helka Riionheimo & Maria Kok (toim.), *Language contacts at the crossroads of disciplines*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- KRANICH, SVENJA – BECHER, VIKTOR – HÖDER, STEFFEN 2011: A tentative typology of translation-induced language change. – Svenja Kranich, Viktor Becher, Steffen Höder & Juliane House (toim.), *Multilingual discourse production. Diachronic and synchronic perspectives* s. 11–43. Amsterdam: John Benjamins.
- KROLL, JUDITH F. – BOBB, SUSAN C. – WODNIECKA, ZOFIA 2006: Language selection is the exception, not the rule. Arguments against a fixed locus of language selection in bilingual speech. – *Bilingualism: Language and Cognition* 9 s. 119–135.
- KUJAMÄKI, PEKKA 2004: Übersetzung von Realienbezeichnungen in literarischen Texten. – Harald Kittel, Armin Paul Frank, Norbert Greiner, Theo Hermans, Werner Koller, José Lambert & Fritz Paul (toim.), *Übersetzung – Translation – Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung* s. 920–925. Berlin: Walter de Gruyter.
- KUSSMAUL, PAUL 1995: *Training the translator*. Amsterdam: John Benjamins.
- LADO, ROBERT 1957: Excerpts from 'linguistics across cultures'. – Susan Gass & Larry Selinker

- (toim.), *Language transfer in language learning* s. 21–31. Series on Issues in Second Language Research. Rowley: Newbury House Publishers.
- LEPPIHALME, RITVA 2001: Translation strategies for realia. – Pirjo Kukkonen & Ritva Hartama-Heinonen (toim.), *Mission, vision, strategies, and values* s. 139–148. Helsinki: Helsinki University Press.
- MANKKINEN, MARIKA 1999: *Manifestations of translatedness. A case study of anglicisms in the novel Trainspotting*. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- MATRAS, YARON 2009: *Language contact*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- MAURANEN, ANNA 2005: Contrasting languages and varieties with translational corpora. – *Languages in Contrast* 5 s. 73–92.
- 2012: *Exploring ELF. Academic English shaped by non-native speakers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MEIERKORD, CHRISTIANE 2013: *Interactions across Englishes. Linguistic choices in local and international contact situations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MERILÄINEN, LEA 2010: *Language transfer in the written English of Finnish students*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 9. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- MERILÄINEN, LEA – PAULASTO, HELI (tulossa): Embedded inversion as an angloversal. Evidence from Inner, Outer and Expanding circle Englishes. – Markku Filppula, Juhani Klemola & Devyani Sharma (toim.), *Handbook of World Englishes*. Oxford: Oxford University Press.
- MESTHRIE, RAJEND – BHATT, RAKESH M. 2008: *World Englishes. The study of new linguistic varieties*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MITCHELL, ROSAMUND – MYLES, FLORENCE 2004: *Second language learning theories*. London: Arnold.
- MUFWENE, SALIKOKO S. 2001: *The ecology of language evolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2009: Pidgins and creoles. – Braj. B. Kachru, Yamuna Kachru & Cecil L. Nelson (toim.), *The handbook of World Englishes* s. 313–327. Malden: Wiley-Blackwell.
- MUKHERJEE, JOYBRATO – HUNDT, MARIANNE (toim.) 2011: *Exploring second-language varieties of English and learner Englishes. Bridging a paradigm gap*. Amsterdam: John Benjamins.
- MYERS-SCOTTON, CAROL 2002: *Contact linguistics. Bilingual encounters and grammatical outcomes*. Oxford: Oxford University Press.
- MÄNTYNEN, ANNE 2012: Kieli-ideologiat käytännössä. Sanajärjestyksen normittuminen tietokirjojen suomenostyössä. – *Virittäjä* 116 s. 378–409.
- MÄNTYNEN, ANNE – HALONEN, MIA – PIETIKÄINEN, SARI – SOLIN, ANNA 2012: Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. – *Virittäjä* 116 s. 325–348.
- NELDE, PETER H. – WEBER, PETER J. 2000: Forty years of evolution in contact linguistics. – Olga M. Tomic & Milorad Radovanovic (toim.), *History and perspectives of language study* s. 187–205. Amsterdam: John Benjamins.
- NESSELHAUF, NADJA 2009: Co-selection phenomena across New Englishes. Parallels and differences to foreign (learner) varieties. – *English World-Wide* 30 s. 1–26.
- NEWMARK, PETER 1991: *About translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- NORD, CHRISTIANE 1997: *Translating as a purposeful activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.

- ODLIN, TERENCE 1989: *Language transfer. Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OED ONLINE = *Oxford English dictionary*. Oxford: Oxford University Press. <http://www.oed.com/> (17.11.2013).
- PACTE 2003: Building a translation competence model. – Fabio Alves (toim.), *Triangulating translation. Perspectives in process oriented research* s. 43–66. Amsterdam: John Benjamins.
- PALUMBO, GIUSEPPE 2009: *Key terms in translation studies*. London: Continuum.
- PARADIS, MICHEL 2004: *A neurolinguistic theory of bilingualism*. Studies in bilingualism 18. Amsterdam: John Benjamins.
- PAULASTO, HELI 2006: *Welsh English syntax. Contact and variation*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 43. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- POPLACK, SHANA – SANKOFF, DAVID – MILLER, CHRISTOPHER 1988: The social correlates and linguistic processes of lexical borrowing and assimilation. – *Linguistics* 26 s. 47–104.
- QUIRK, RANDOLPH – GREENBAUM, SIDNEY – SVARTVIK, JAN 1972: *A communicative grammar of English*. London: Longman.
- RÂBCEVA, NADEŽDA K. 1989: Conceptual background for interlinguistic interference. – Heide Schmidt (toim.), *Interferenz in der Translation* s. 88–92. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- RICHARDS, JACK C. – RODGERS, THEODORE S. 2001: *Approaches and methods in language teaching. A description and analysis*. Toinen painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- RIIONHEIMO, HELKA 2007: *Muutoksen monet juuret. Oman ja vieraan risteytyminen Viron inkerinsuomalaisten imperfektinmuodostuksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1107. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RINGBOM, HÅKAN 2007: *Cross-linguistic similarity in foreign language learning*. Clevedon: Multilingual Matters.
- ROMAINE, SUZANNE 1996: Bilingualism. – William C. Ritchie & Tej K. Bhatia (toim.), *Handbook of second language acquisition* s. 571–604. San Diego: Academic Press.
- SAARIKIVI, JANNE 2000: Kontaktilähtöinen kielenmuutos, substraatti ja substraattinimistö. – *Virittäjä* 104 s. 393–415.
- SAOB = *Svenska Akademiens ordbok (A–Tyna)*. Svenska Akademien. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (17.11.2013).
- SARACENI, MARIO 2010: *The relocation of English. Shifting paradigms in a global era*. New York: Palgrave Macmillan.
- SARHIMAA, ANNELI – SIILIN, LEA 1994: ”Pasportas on kirjutettu mie olen karjalanë”. – Tapio Hämynen (toim.), *Kahden Karjalan rajalla, kahden riikin riitamailla* s. 267–278. Studia Carelica Humanistica 5. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- SCHMIDT, HEIDE (toim.) 1989: *Interferenz in der Translation*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- SCHNEIDER, EDGAR W. 2007: *Postcolonial English. Varieties around the world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHREIER, DANIEL – HUNDT, MARIANNE (toim.) 2013: *English as a contact language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SELINKER, LARRY 1972: Interlanguage. – *International Review of Applied Linguistics (IRAL)* 10 s. 209–231.
- SHARMA, DEVYANI 2009: Typological diversity in New Englishes. – *English World-Wide* 30 s. 170–195.
- SMITS, CAROLINE 1996: *Disintegration of inflection. The case of Iowa Dutch*. The Hague: Holland Academic Graphics.

- SRIDHAR, KAMAL K. – SRIDHAR, SHIKARIPUR N. 1986: Bridging the paradigm gap. Second language acquisition research and indigenized varieties of English. – *World Englishes* 5 s. 3–14.
- STEINER, ERICH 2008: Empirical studies of translations as a mode of language contact. "Explicitness" of lexicogrammatical encoding as a relevant dimension. – Peter Siemund & Noemi Kintana (toim.), *Language contact and contact languages* s. 317–346. Amsterdam: John Benjamins.
- STRENG, ADOLF V. 1997 [1933]: *Latinalais-suomalainen sanakirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SZMRECSANYI, BENEDIKT – KORTMANN, BERND 2011: Typological profiling. Learner Englishes versus indigenized L2 varieties of English. – Joybrato Mukherjee & Marianne Hundt (toim.), *Exploring second-language varieties of English and learner Englishes. Bridging a paradigm gap* s. 167–187. Amsterdam: John Benjamins.
- TEICH, ELKE 2003: *Cross-linguistic variation in system and text*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- THOMASON, SARAH G. 1997: On mechanisms of interference. – Stig Eliasson & Ernst Håkon Jahr (toim.), *Language and its ecology. Essays in memory of Einar Haugen* s. 181–207. Berlin: Mouton de Gruyter.
- THOMASON, SARAH G. 2001: *Language contact. An introduction*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- 2009: Why universals versus contact-induced change? – Markku Filppula, Juhani Klemola & Heli Paulasto (toim.), *Vernacular universals and language contacts. Evidence from varieties of English and beyond* s. 349–364. London: Routledge.
- 2010: Contact explanations in linguistics. – Raymond Hickey (toim.), *The handbook of language contact* s. 31–47. Chichester: Wiley-Blackwell.
- THOMASON, SARAH G. – KAUFMAN, TERRENCE 1988: *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- TOURY, GIDEON 1979: Interlanguage and its manifestations in translation. – *Meta* 24 s. 223–231.
- 1980: *In search of a theory of translation*. Tel Aviv: Porter Inst. for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University.
- 1995: *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- TRASK, ROBERT LAWRENCE 2000: *The dictionary of historical and comparative linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- VAN COETSEM, FRANS 1988: *Loan phonology and the two transfer types in language contact*. Dordrecht: Foris Publications.
- VAN ROOY, BERTUS 2006: The extension of the progressive aspect in Black South African English. – *World Englishes* 25 s. 37–64.
- VERSCHIK, ANNA 2008: *Emerging bilingual speech. From monolingualism to code-copying*. London: Continuum.
- WEINREICH, URIEL 1974 [1953]: *Languages in contact. Findings and problems*. The Hague: Mouton.
- WINFORD, DONALD 2003: *An introduction to contact linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- 2013: Toward an integrated framework for the study of post-colonial Englishes. Plenaari-luento konferenssissa Changing English: Contact and Variation, Helsingissä 10.–12.6.2013.

Kirjoittajien yhteystiedot:
 etunimi.sukunimi@uef.fi